

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Çukurova University

Journal of Faculty of Divinity

Cilt 15

Sayı 1

Ocak-Haziran 2015

Alman Tarih Ders Kitabında Hz. Peygamber Dönemi*

Yrd. Doç. Dr. Saim YILMAZ**

Orhan TUNA***

Atıf / ©- Yılmaz, S- Tuna, O. (2015). Alman Tarih Ders Kitabında Hz. Peygamber Dönemi, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 107-147.

Öz- Bu makalede, Almanya’da Niedersachsen eyaletine bağlı Gymnasium (lise) okullarında okutulan *Geschichte und Geschehen 3* isimli tarih ders kitabındaki Hz. Peygamber dönemiyle ilgili bilgiler incelenecektir. Üç sayfada ele alınan Hz. Peygamber dönemi, “Muhammed, Allah’ın Peygamberi” ismini taşımaktadır. Bu çalışmada, verilen bilgilerin muhteva açısından tahlil ve değerlendirilmesi yapılacaktır. Aktarılan bilgilerin İslâm tarihi kaynaklarında yer alan bilgilerle örtüşüp örtüşmediğinin tespiti yapılırken; yorumlar ve anlatımda kullanılan üslup, objektiflik ve ötekinin kutsalına saygı kriterleri açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar sözcükler- Alman tarih ders kitabı, Hz. Muhammed, Mekke, Medine, İslâm

§§§

Giriş

Bu makalede, Almanya’da Niedersachsen eyaletine bağlı Gymnasium (lise) okullarında okutulan *Geschichte und Geschehen 3* isimli tarih ders kitabındaki Hz. Peygamber dönemiyle ilgili bilgiler ele alınacaktır. Altı ünitenin yer aldığı kitapta, İslâm tarihi konularına ikinci ünitenin ikinci alt başlığında yer verilmektedir. 57-81 sayfaları arasındaki 24 sayfalık bir bölümün ayrıldığı İslâm tarihi konuları, beş ana başlık halinde incelenmektedir. Makale konusu edindiğimiz Hz. Peygamber dönemi, bu bölümün ilk başlığı altında anlatılmaktadır.

İslâm tarihine ait bölümün ilk konusunu teşkil eden Hz. Peygamber dönemi, üç sayfada ele alınmaktadır. “Muhammed, Allah’ın Peygamberi” ana başlığını taşıyan bu kısım, üç alt

Makalenin geliş tarihi: 12.10.2014; Yayına kabul tarihi: 22.06.2015

* Bu makale “Geschichte und Geschehen 3 İsimli Alman Ders Kitabında Yer Alan İslâm Tarihine Ait Bölümün Değerlendirmesi” adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Sakarya Ü. İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Anabilim Dalı, e-posta: saimy@sakarya.edu.tr

*** Sakarya Ü. SBE. İslâm Tarihi Anabilim Dalı YL. Öğrencisi (DİB. Kadıköy Müftülüğü), e-posta: tuna.boylu@hotmail.com

başlık altında incelenmektedir. “Muhammed’in Ön Hazırlıkları” isimli ilk alt başlık altında Hz. Muhammed’in Medine’ye hicretine kadar olan dönem ele alınırken; “Medine Hükümdarı” isimli ikinci alt başlık altında onun Medine’ye hicretinden sonra Mekke müşrikleri ile olan mücadelesine ve Mekke’nin fethedilmesine yer verilmiştir. “Öğreti ve Kutsal Yazılar” isimli üçüncü alt başlık altında ise onun tek tanrı olan Allah’a teslim olmaya davet eden temel öğretisi ve tebliğ ettiği Kur’ân-ı Kerim’in nüzülü hakkında bilgiler aktarılmıştır. Görsel malzemeyle desteklenen yan bilgilerde Müslümanlar’ın ibadet mekanı olan Cami ve Kâbe hakkında kısa bilgiler verilirken; “Müslümanlar’ın Hristiyan ve Yahudilere Karşı Tutumu”, “İslâm İnancının Şartları” ve “Kadınların Hak ve Yükümlülükleri” konularında ise ilgili âyetler ve hadislerden bazıları sunulmuştur.

Bu makalede öncelikle *Geschichte und Geschehen* 3 isimli tarih ders kitabındaki İslâm tarihine ait bölümün “Muhammed, Allah’ın Peygamberi” ismini taşıyan ilk kısmının tercümesi sunulacaktır. Ardından bu kısımda yer alan bilgilerin muhteva açısından tahlil ve değerlendirilmesi yapılacaktır. Burada aktarılan bilgilerin İslâm tarihi kaynaklarında yer alan bilgilerle örtüşüp örtüşmediğinin tespiti yapılırken; yorumlar ve anlatımda kullanılan üslup, objektiflik ve ötekinin kutsallına saygı kriterleri açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır. Çalışmanın sonunda okuyucuya mukayese imkanı sunması için tercüme edilen kısmın Almanca orijinal metni verilecektir.

Bu makale, Avrupa Birliği ve UNESCO kararları içerisinde yer alan farklı din ve ırkların birbirlerinin tarihlerine saygı esasının ders kitaplarına hangi ölçüde yansıdığını ve aktarılan bilgilerin ana kaynaklardaki verilerle örtüşüp örtüşmediğini anlamaya yönelik bir örnek ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1. Hz. Peygamber Dönemine Ait Ünitenin Tercümesi

Muhammed, Allah’ın Peygamberi

Ortaçağda Avrupa’yı etkileyen tek din Hristiyanlık değildi. Arap Yarımadası’nda Muhammed, peygamber olarak İslâm dinini kurdu. Bu adam kimdi ve onun saygınlık kazanması nasıl gelişti?

Muhammed’in Ön Hazırlıkları

Muhammed (570-632) Mekkeli bir Arap’tı. Mekke, birçok ticaret kervanının yolunun kesiştiği önemli bir ticaret şehri idi. Aynı zamanda önemli bir hac şehriydi. Çünkü burada neredeyse tüm Arap kabilelerinin tanrılarının heykelleri vardı ve her sene Arabistan’ın her yerinden birçok hacı şehri ziyarete gelirdi. Bunların hepsi şehre ve şehir sakinlerine para ve şöhret getiriyordu. Mekke halkı, Kureyş “köpek balıkları” kabilesindendi. Diğer kabilelerde olduğu gibi o da birçok aileden oluşuyordu. Bunlar, tek bir sefeye (kabile reisine) bağlı geniş ailelerdi. En tepede kabilenin (aile) en yaşlısı vardı ve o, kabile üyelerini yönlendirir ve korurdu.

Muhammed, Hâşimoğulları ailesinden geliyordu. Soylu, fakat fakir bir aileden geldiği ve ebeveynini erken yaşta kaybettiği için kervan sürücüsü olarak kendi geçimini sağlamak zorunda kaldı. Zengin bir tüccar olan dul Hatice'yle evlendiğinde kervanlarla sefere çıkmayı bıraktı. Yaklaşık 40 yaşlarındayken kendini sürekli Mekke'deki çöl yalnızlığına bırakmaya başladı. Her yerde, Hristiyanlar'ın ve Yahudiler'in yaşadığı yerlere yaptığı geziler esnasında tek tanrı hakkında duyduklarını düşünüyordu. Daha sonra onun anlattığına göre, bir gün büyük melek Cebrâil kendisine görünmüş ve ona insanları çok tanrılıktan alıkoyup (kurtarıp) tek tanrılığa, yani Allah'a inanmaya çağırmasını emretmiştir. Bu şekilde o, Mekke'de vaazlara başladı. Fakat çok az insan kendilerini dinlerinden döndürmesine izin verdi. Mekke halkı, şayet şehirleri çok tanrılı din şehri olma özelliğini kaybederse, ticarî işlerinin aksamamasından endişeleniyordu. Muhammed, amcası ve ailenin yaşlısı Ebû Tâlib'in onu koruması sebebiyle öldürülmediğine şükretmeliydi.

Q1. Arap El Yazısıyla Kur'an Sayfası¹

Kuzey Afrika, 12. yüzyıl. Dindar Müslümanlar,² kutsal kitabın içeriğinin (manasının) yanı sıra, Kur'an metninin (lafzının) de tanrının vahyi olduğuna inanıyorlardı. Bu yüzden Kur'an'ın yazılı hale getirilmesi ayrı bir sanat haline geldi.

Q2. Ordu Komutanı Olarak Muhammed

Muhammed'in yüzü çok az resimde görülebilir. Çünkü onun resminin çizilmesi İslâm'da tartışmalıdır. Pers Minyatürü 14. yüzyıl.

Medine Hükümdarı

A- Muhammed'in Medine'ye göçünün (hicret) İslâm'ın başarısı için neden büyük bir rol oynadığını açıkla.

Ebû Tâlib'in ölümü üzerine Muhammed artık Mekke'de güvende değildi. Bunun üzerine şansı ona yardıma geldi. Bu cesur vaiz, yaklaşık 350 km uzaklıktaki Medine şehrinin hacıların dikkatini çekmişti. Onlar onu Araplar'ın ve Yahudiler'in bir arada yaşadığı ve gün ışığında bile kavgaların yaşandığı Medine'de barış düzenini sağlayacak en doğru kişi olarak görüyorlardı. Muhammed, bu fırsatı değerlendirdi.

¹ Metinde yer alan "Q" harfi, örnek veya referans anlamında kullanılmakta ve metin içine veya kenarlara yerleştirilen çeşitli bilgi, resim vb. materyallerden oluşmaktadır.

² Dindar Müslümanlar olarak tercüme ettiğimiz "Frommen Muslime" ifadesi burada ve üçüncü alt başlık altında olmak üzere metin içerisinde iki defa geçmektedir. Her iki yerde de yapılan açıklamalardan itikadî konularda Kur'an ve Sünnet'in lafzına bağlı kalan ve te'vili kabul etmeyen Selefiyye ekolüne mensup Müslümanlar'ın kastedildiği anlaşılmaktadır. Selefiyye ekolü hakkında geniş bilgi ve referanslar için bk. M. Sait Özervarlı, "Selefiyye", *DİA*, XXXVI (İstanbul 2009), s. 399-402.

Bir anlaşma yapıldı: Muhammed'in öğretilerini dinlediler ve onu yönetici (lider) yaptılar. 622 yılında takipçileriyle birlikte Medine'ye kaçtı; bu sene yani Hicret yılı, Müslümanlar'ın takviminin birinci yılı olarak kabul edildi. Bir vuruşla çok güçlü bir adam olmuştu. Aktarılanlara göre Muhammed, bundan sonra Allah'tan dini kılıç zoruyla da yayma emrini almıştı. 630 yılında doğduğu şehri, Mekke'yi fethetti. Halkı bağışladı, fakat putları yerle bir ettirdi. Sadece Kâbe'yi, Mekke'nin kutsal merkezini sağlam bıraktırdı. Çünkü onun içinde her zaman Allah ve O'nun insanlara hediyesi olan siyah kutsal taş vardı. Bu şekilde Mekke, hac şehri olarak kaldı.

Öğreti ve Kutsal Yazılar

Muhammed, İslâm'ı yani tek tanrı olan Allah'a kendini teslim etmeyi öğretti. Hristiyanlar'ın ve Yahudiler'in inandığı peygamberlerin de anlattıkları öğretilerde Allah'ın emirlerini bildirdiklerini kabul ediyordu. O, İslâm'ı en önemli vahiy ve kendini son peygamber olarak görüyordu. Muhammed, hayatı boyunca Allah'tan 114 vahiy almıştır. Bunlar yazıldı ve ölümünden yaklaşık 20 yıl sonra Kur'an'da toplandı. (Sık sık okunması gereken kitap) anlamına gelen Kur'an, İslâm'ın kutsal kitabıdır. Dindar Müslüman (İslâm-Müslüman, kendisini Allah'a teslim eden kişi) için Kur'an, kelimesi kelimesine bağlayıcıdır. Aynı şekilde hadisler, yani Peygamber'in yaptıklarını ve konuştuklarını aktaran metinler de bağlayıcıdır. Aynı şekilde hadisler de Peygamber'in ölümünden sonra toplandı ve tanrının istediği şekilde davranmaları için insanlara örnek olarak aktarıldı. Kur'an ve hadisler, günümüzde İslâm ülkelerindeki insanların yaşayış biçimlerini belirleyen İslâm kurallarının çekirdeğini oluşturmaktadır.

Q3. Kahire'de İbn Tolun Camii (879'da inşa edildi.)

Her camide mevcut olan bölümleriyle: Dinî temizlenme için çeşmenin yer aldığı iç avlu, ibadet etme, toplanma ve yolcuların konaklaması için avlular; günde beş defa ezan okunan minare.

Q4. Mekke'deki Kâbe

Muhammed'in zamanında olduğu gibi bugün de binlerce hacı tarafından çevrilmiş. Müslümanlar için Kâbe dünyanın en eski kutsal yeridir. Onun kurucusu İbrahim, Yahudilik ve Hristiyanlıkta olduğu gibi İslâm dininde de tek tanrılı dinin atası sayılır. Kâbe bu son şeklini 683 yılında aldı. Mekke hacıları bu ziyaretin etkileyici bir tecrübe olduğunu söylüyorlar. Neden olduğunu düşünebiliyor musun?

Q5. Müslümanlar'ın Hristiyan ve Yahudilere Karşı Tutumu

Kur'an'dan:

Eğer kitap sahipleri (Hristiyanlar ve Yahudiler) sadece inanmak ve Allah'tan korkmak isterlerse, tüm günahları affolunur ve cennete giderler.(...) Siz, Kitap sahipleri, size Efendileriniz tarafından bildirilenleri, Tevrat ve İncil'i dikkate almadığınız sürece doğrulardan eksiksiniz.(...)

Gerçekten Allah'a inanan ve doğru olanı yapan Hristiyan ve Yahudiler korku ve keder görmeyecekler. (...) Gerçek ki, şunları söyleyenler inanmayanlar: Meryem'in oğlu İsa Allah'tır.(...) Meryem'in oğlu İsa sadece bir peygamberdir, kendinden önce de peygamberler olduğu gibi. (...) Bulacaksın ki, tüm insanlar arasında Yahudiler ve dinsizler Müslümanlara en çok düşman olanlardır ve daha sonra bulacaksın ki Müslümanlara en çok yakın olanlar şöyle diyenlerdir: biz Hristiyanız. Şu yüzdendir ki onların rahipleri ve keşişleri vardır ve onlar kibirli değildir.

Der Koran. Das heilige Buch deis İslâm (Sure V, 66,69,70,73,76,83), nach der Übertragung von Ludwig Ullmann, neu bearb.u.erl.von Leo W. Winter, München 1959, S.99 f.Bearb.d.Verf.

Q6. İslâm İnancının Şartları

İslâm öğretisinde hadis derlemesi olan Sahîh-i Buhârî'den (810-870):

İbn Ömer'in anlattığına göre, peygamber şöyle demiş: İslâm, beş temel yükümlülük (iman göstergesi) üzerine kuruludur: "Allah'tan başka ilah yoktur", Muhammed O'nun peygamberidir". Günlük ibadetler (günlük namazlar), şart olan zekât, Mekke'ye hac, ramazan ayında oruç tutmak.

Dieter Ferchl (Hrsg.), Sahih al Buchari, Nachrichten con Taten und Aussprüche des Propheten Muhammed, Stuttgart 1991, s. 33.

Q7. Kadınların Hakları ve Yükümlülükleri

Kur'an'dan:

Eğer Peygamber'in hanımlarından bir şey isteyecekseniz, örtülü olduklarında isteyin. (...) Fakat eğer onlar babaları, oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları ya da kızları, kardeşlerinin hanımları ya da köleleri yanında örtülü değillerse günahkâr saymayın. (...) Peygamber hanımlarına ve kızlarına ve inananların hanımlarına söyle dışarı çıkarken örtülerini yakalarına kadar çeksinler.

Der Koran. Das heilige Buch des İslâm (Sure XXXIII 54,56,60), nachder Übertragung von Ludwig Ullman, neu bearb.uerl.von Leo W. Winter, München 1959, S.334.Bearb.d.Verf.

1. Tabela şeklinde Muhammed'in hayatını yaz ve hayatındaki önemli noktaları (olayları) işaretle (Önceki metne göre). İsa'nın ve Muhammed'in hayatlarını karşılaştır. Nerede benzerlikler, nerede farklılıklar görüyorsun?

2. Muhammed'in İslâm ile Yahudi ve Hristiyanlık arasındaki ilişkiyi nasıl gördüğünü tespit et. (Önceki metne göre, Q5)

3. Müslüman sınıf arkadaşlarına Q6 ve Q7'de anlatılan görevlerin onlar için ne anlam ifade ettiğini sor (Q2'yi de).

2. Hz. Peygamber Dönemine Ait Kısımın Muhteva Bakımından Değerlendirilmesi

“Muhammed, Allah’ın Peygamberi”

Hız. Peygamber dönemini anlatan kısım “Muhammed, Allah’ın Peygamberi” başlığı altında ele alınmaktadır. “Allah’ın Resûlü”, “Allah’ın elçisi” anlamlarını da verebileceğimiz konu başlığının İslâm literatüründeki karşılığı “Resûlüllah” tabiridir. Seçilen konu başlığının karşılığı olan Resûlüllah terimi, Kur’an-ı Kerim’de doğrudan iki yerde geçmektedir. Ahzâb sûresinin 40. âyetinde Muhammed’in Allah’ın resûlü ve peygamberlerin sonuncusu olduğu bildirilirken; onun bu özelliği Fetih sûresinin 29. âyetinde “Muhammed, Allah’ın resûlüdür” şeklinde ikinci defa tekrarlanmaktadır. Bu durum dikkate alındığında konu başlığının doğrudan İslâm literatürü içerisinde seçildiğini, böylece objektif ve tarafsız bir yaklaşımın tercih edildiğini söylemek mümkündür.

“Muhammed’in Ön Hazırlıkları” isimli ilk alt başlığa geçmeden önce iki açıklayıcı cümleyle ve bir de soru cümlesine yer verilmektedir. İlk cümlede ortaçağda Avrupa’yı etkileyen tek dinin Hristiyanlık olmadığına altı çizilmektedir. Böylece öğrenciye, bu ünite içerisinde Hristiyanlık’tan sonra İslâm tarihine yer verme gerekçesi kavrıtılmaya çalışılmaktadır. Daha sonra “Arap Yarımadası’nda Muhammed, peygamber olarak İslâm dinini kurdu (ilan etti).” ifadesiyle ortaçağ Avrupa’sını etkileyen İslâm dinini kuran kişinin Hz. Muhammed olduğu ve onun faaliyetlerine Arap Yarımadası’nda başladığı bildirilmektedir. Doğrusu bu kısımda bir devlet kuruluşundan bahseder gibi “İslâm dinini kurdu.” ifadesi yerine “İslâm dinini tebliğ etmeye başladı.” veya “İslâm dinine davet etmeye başladı.” şeklinde bir ifadenin tercih edilmesinin daha uygun olacağını belirtmek gerekir. Bundan sonra “Bu adam kimdi ve onun saygınlık kazanması nasıl gelişti?” sorusuyla öğrencinin bu konunun sonuna kadar kavraması gereken temel konuya dikkat çekilmektedir.

“Muhammed’in Ön Hazırlıkları”

“Muhammed’in Ön Hazırlıkları” ismini taşıyan ilk alt başlık altında Hz. Peygamber’in doğumundan Medine’ye hicretine kadar geçen süreç hakkında bilgi verilmektedir. İki paragraftan oluşan bu kısmın ilk paragrafında Hz. Peygamber’in doğduğu şehir Mekke ve kabilesi Kureyş hakkında bilgiler verilir. İkinci paragrafta ise onun ailesi, gençlik yılları, Hz. Hatice ile evliliği, vahiy almaya başlaması ve bunun sonrasında Mekke halkının bu yeni dini kabullenmek için gösterdiği direnç gibi konular ele alınır.

Mekke ve Kureyş kabilesi hakkında bilgi veren ilk paragrafta, öncelikle Muhammed’in Mekke’li bir Arap olduğu belirtilmektedir. Aynı cümle içerisinde onun doğum tarihi 570, vefat tarihi ise 632 olarak kaydedilmektedir. Alman ders kitabında belirtildiği gibi Hz. Muhammed’in Mekke’li bir Arap olduğu bilgisi doğrudur. Bununla birlikte İslâm tarihi kaynaklarının onun nesebi hakkında önemle üzerinde durdukları Hz. İbrahim’in oğlu Hz. İsmail’in neslinden olduğu bilgisine hiç temas edilmediği görülmektedir. Bu bilgiye göre o, Araplar’ın iki büyük kolundan biri olan Adnânî koluna mensuptur ve nesebi Hz. İsmail yoluyla Hz. İbrahim’e ulaşmaktadır. Bilindiği gibi

Araplar, Kahtânîler (Güney Arapları) ve Adnânîler (Kuzey Arapları) olmak üzere ikiye ayrılır. Ana vatanları Yemen olan Kahtânîler, Arab-ı Ârîbe adı verilen asıl Araplardır. Arab-ı Müsta'ribе veya Müte'aribe adı verilen Adnânîler ise Hz. İsmail'in neslinden türemiş olan menşе itibarıyla Arap olmayıp sonradan Araplaşan kabilelerdir. Hz. İsmail'in asıl Araplar'dan olan Cürhüm kabilesinden bir kadınla yapmış olduğu evlilik yoluyla ortaya çıkan bu nesil, zaman içerisinde Arapçayı öğrenerek Araplaşmışlardır. Hz. İsmail'in soyundan gelen Arap kabilelere ismi verilen Adnan, Hz. İsmail'in torunlarından olup Hz. Muhammed'in yirmi birinci göbekten dedesidir. Hz. Muhammed'in yirmi birinci göbekten dedesi olan Adnan'a kadar olan dedelerinin isimleri ve sayıları hakkında herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Bununla birlikte onun Hz. İsmail soyundan olduğu bilgisi kabul edilmekle beraber Adnan'dan Hz. İsmail'e kadar olan dedelerinin isimleri ve sayıları hakkında bilgi eksikliğinden kaynaklanan bir ihtilafın varlığından söz etmek gerekir.³

Alman ders kitabında Hz. Muhammed'in doğum tarihi 570, vefat tarihi ise 632 olarak zikredilmektedir. Vefat yılı hakkında herhangi bir farklılık söz konusu olmasa da doğum yılı hakkında 569, 570 ve 571 olmak üzere üç farklı seneye tesadüf etmek mümkündür. Mesela ülkemizde ortaokul ve lise seviyesinde okutulan ders kitaplarında genellikle Hz. Peygamber'in 571 yılında doğduğu kaydedilmektedir.⁴ Kaynaklarda Hz. Muhammed'in doğum tarihiyle alakalı farklı rivayetler bulunmakla birlikte genelde onun Fil Vak'ası'ndan elli (veya elli beş) gün sonra Rebiülevvel ayının 12'sinde Pazartesi günü dünyaya geldiği nakledilmektedir.⁵ Araştırmacılar, buradan hareketle 20 Nisan 571 ve 17 Haziran 569 olmak üzere farklı iki tarih tespit etmişlerdir.⁶ Bununla birlikte bazı Avrupalı tarihçiler de dahil Hz. Muhammed'in 570 yılında doğduğunu kabul eden araştırmacılar da mevcuttur.⁷ Dolayısıyla Alman ders kitabında verilen bu tarihin bir tercihten ibaret olduğunu belirtmek gerekir.

³ Hz. Muhammed'in nesebi hakkında geniş bilgi için bk. Mustafa Fayda, "Muhammed", *DİA*, XXX (İstanbul 2005), s. 408; İsmail Yiğit-Raşit Küçük, *Hazreti Muhammed (s.a.v.) Siyer-i Nebî*, İstanbul 2011, s. 58-60. Hakkı Dursun Yıldız, "Arap", *DİA*, III (İstanbul 1991), s. 273; İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara 2004, s. 34.

⁴ Ekrem Özbay ve dğr., *İmam-Hatip Liseleri İslam Tarihi Ders Kitabı*, Ankara 2010, s. 23; Yasemin Okur ve dğr., *Ortaöğretim Tarih 9. Sınıf*, İstanbul 2010, s. 106.

⁵ Abdülmelik b. Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye* (nşr. Mustafa es-Sekkâ ve dğr.), I-IV, Kahire 1375/1955, I, 158; Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), I-IX, Beyrut 1388/1968, I, 100-101; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), I-XI, Kahire 1960-1970, II, 155-156.

⁶ Fayda, "Muhammed", s. 408-409, 479.

⁷ Bilgi için bk. Zekai Konrpa, *Peygamberimiz-İslâm Dîni ve Aşere-i Mübeşşere*, İstanbul, ts., s. 40-42; Ali Himmet Berki-Osman Kesicioğlu, *Hâtemü'l-Enbiyâ Hz. Muhammed ve Hayatı*, Ankara 1991, s. 34-35; Ahmet Özel, "Mevlid", *DİA*, XXIX (Ankara 2004), s. 475; Kasım Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İstanbul 2003, s. 100-103, 455-463.

Birinci paragrafın devam eden cümlelerinde önemli bir ticaret şehri olan Mekke'nin aynı zamanda bir hac şehri olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu şehirde tüm Arap kabilelerinin tanrılarının heykellerinin bulunduğu ve bu sebeple her sene Arabistan'ın her yerinden hac için ziyarete geldiği belirtilir. Bu durumun şehre ve şehir sakinlerine para ve şöhret kazandırdığına dikkat çekilir. Paragrafın geriye kalan cümlelerinde şehrin kabile yapısı hakkında bilgi verilir. Mekke halkının Kureyş (köpek balıkları) kabilesinden meydana geldiği ve bu kabilenin de çeşitli ailelerden oluştuğu bildirilir. Bunların kabilenin en yaşlısı olan kabile reisine bağlı oldukları ve onun tarafından yönetildiği ve korunduğu zikredilir.

İslâm'ın doğduğu Mekke şehrini tanıtan bu paragrafta öne çıkarılan Mekke'nin bir ticaret ve hac merkezi olması, bu durumun şehre ve şehir halkına para ve şöhret kazandırması ile burada kabile hayatının mevcudiyeti hakkında verilen bilgilerin İslâm tarihi kaynaklarında yer alan bilgilerle bire bir örtüştüğünü söylemek mümkündür. Yeryüzünün ilk mâbedi kabul edilen Kâbe'nin Mekke'de bulunması, bu şehrin Arap Yarımadası'ndaki diğer şehirler arasında öne çıkmasını, dinî ve aynı zamanda önemli bir ticaret merkezi haline gelmesini sağlayan en önemli unsur olmuştur. Özellikle Kureyş kabilesinin Mekke ve Kâbe'nin idaresini ele geçirmesinden sonra ticaret güzergahı üzerinde bulunan kabilelerle yapılan saldırmazlık anlaşmaları ve Bizans, Yemen, Habeşistan ve Sâsânî gibi çevre devletler ile yapılan ticarî anlaşmalar Mekke ticaretinin dışı açılmasına imkan tanıdı. Arap Yarımadası'nda haram aylarda yılda bir düzenlenen dört büyük panayır Mekke civarında bulunan Ukâz, Mecenne ve Zülmecâz'da kurulmaktaydı.⁸ Arabistan'ın dört bir tarafından Mekke'ye hac için gelen Araplar, önce haram aylarda kurulan bu panayırarda alışverişlerini yaparlar, ardından Mekke'de hac ibadetlerini yerine getirerek yurtlarına dönerlerdi. Mekke'nin ticarî önemini artıran bir diğer özelliği ise Arap Yarımadası'nın en önemli ticaret yollarından biri olan Yemen-Suriye ticaret yolu üzerinde bulunmasıydı. Ayrıca Mekkeliler, her yıl kışın Yemen ve Habeşistan'a, yazın ise Suriye ve Anadolu'ya ticaret için kervanlar göndermekteydi.⁹

Hz. İbrahim'in oğlu İsmail ile birlikte Kâbe'yi inşasından sonra şehrin ve Kâbe'nin idaresi bir müddet Hz. İsmail'in evladı tarafından yürütülmüştür. Daha sonra önce Cürhümlüler ardından Huzâalılar şehrin hakimiyetini ve Kâbe'nin idaresini ele geçirmişlerdir. Cürhümlüler zamanından itibaren tevhid geleneğinden sapmalar başlamışsa da Mekke'de putperestliğin yaygınlık kazanmasının Huzâa kabilesinden Amr b. Luhay döneminde gerçekleştiği kaydedil-

⁸ Bu panayırlar hakkında bilgi için bk. Yaşar Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke*, Ankara 2003, s. 62-64.

⁹ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi* (trc. Salih Tuğ), I-II, İstanbul 1990, I, 24-27, 32-33; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 27; Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi I* (Hz. Muhammed (s.a.v.) Dönemi), İstanbul 2009, 57-58, 88-90; Yiğit-Küçük, *Siyer-i Nebî*, s. 24-27; Casim Avcı, "Kureyş (Benî Kureyş)", *DİA*, XXVI (Ankara 2002), s. 442-443.

mehtir.¹⁰ Alman ders kitabında da işaret edildiği gibi İslâm'ın zuhuru esnasında Kâbe ve çevresinde sayıları 360'a ulaşan putun yanı sıra evlerin çoğunda da putların bulunduğru bildirilmektedir.¹¹

İslâm'ın doğuşu esnasında Mekke halkını oluşturan Kureyş kabilesinin buraya yerleşmesi ve idareyi ele geçirmesi V. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber'in beşinci göbekten dedesi Kusay b. Kilâb'ın, Huzâalılar'ın üç yüz yıllık hakimiyetine son vermesiyle birlikte şehrin ve Kâbe'nin idaresi Kureyşliler'in eline geçmiş oldu (440). Kusay, hakimiyeti ele geçirmesinin ardından şehrin ve Kâbe'nin idaresiyle ilgili bir takım önemli düzenlemelerde bulundu. Öncelikle daha önce Mekke çevresinde yarı göçebe hayatı yaşayan Kureyşlileri Harrem bölgesine yerleştirdi. Ardından şehrin idaresiyle ilgili kararların alınacağı Dârünnedve'yi inşa etti. Şehrin ve Kâbe'nin idaresiyle ilgili nedve (idare), kıyâde (başkumandanlık), livâ (sancaktarlık), hicâbe veya sidâne (Kâbe muhafızlığı), sikâye (hacılara su temini) ve rifâde (hacıları ağırlama) gibi hizmetlerin tamamını kendi üzerine aldı.¹² Kusay'ın ölümünden sonra bu görevlerin taksimi hususunda oğulları arasında anlaşmazlık çıkmışsa da daha sonra varılan anlaşmaya göre sidâne (hicâbe), livâ ve nedve görevleri Abdüddâr; sikâye, rifâde ve kıyâde görevleri ise Abdümenâf'a verildi. İslâm'ın ortaya çıkışına kadar bu anlaşmanın yürürlükte kaldığı anlaşılmaktadır. Mesela Abdümenâfoğulları'ndan Abdüşems'e verilen kıyâde görevi kendisinden sonra oğlu Ümeyye'ye ondan sonra da onun oğlu Harb'e intikal etmiştir. Aynı şekilde Abdümenâfoğulları'ndan Haşim b. Abdümenâf'a verilen sikâye ve rifâde görevleri kendisinden sonra Hz. Peygamber'in dedesi olan oğlu Abdülmuttalib'e, ondan sonra da onun oğlu Ebû Tâlib'e geçmiştir. Ancak daha sonra malî durumu bozulan Ebû Tâlib bu görevleri kardeşi Abbas'a devretmişse de Hâşimoğulları reisliğini sürdürmüştür.¹³

Alman ders kitabında Mekke halkını oluşturan Kureyş kabilesine verilen ismin "köpek balıkları" anlamına geldiği kaydedilmektedir. Halbuki kaynaklarda bu ismin anlamı, kime nispetle ve ne zaman kullanılmaya başlandığı hususunda farklı rivayet ve görüşlere tesadüf edilmektedir. Bunlardan birine göre Adnânîlerin Mudar koluna mensup olan bu kabileye Hz. Peygamber'in dedelerinden Fihri b. Mâlik veya Nadr b. Kinâne'ye ait "Kureyş" lakabına nispetle bu isim verilmiştir. Diğer bir görüşe göre ise Kureyş kelimesi "toplanmak, bir araya gelmek; ticaret yapmak" anlamlarına gelen "takarruş" kelimesinden türemiştir. Buna göre Fihri b. Mâlik'in soyunun Kusay b. Kilâb liderliğinde Mekke ve çevresinde ikamet etmek üzere toplanmış olmaları

¹⁰ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 28-29; Yiğit-Küçük, *Siyer-i Nebî*, s. 28-30, 40-42; Apak, *İslâm Tarihi I*, s. 58-60.

¹¹ Yiğit-Küçük, *Siyer-i Nebî*, s. 30; Nebi Bozkurt-Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Mekke", *DİA*, XXVIII (Ankara 2003), s. 557.

¹² Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 31-32; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 29-31; Yiğit-Küçük, *Siyer-i Nebî*, s. 42-44; Bozkurt-Küçükaşçı, "Mekke", s. 556.

¹³ Avcı, "Kureyş (Benî Kureyş)", s. 442-443.

veya ticaret yapmaları sebebiyle böyle isimlendirildiği kaydedilmektedir. Bir başka görüşe göre ise Kureyş kelimesi “araştırmak, teftiş etmek” anlamındaki “takrîş” kelimesinden türemiş ve Mekke’ye gelenler arasındaki muhtaçları, fakir ve ihtiyaç sahiplerini araştırıp sıkıntılarını gidermeye çalıştıkları için Fihrist b. Mâlik’in soyundan gelenlere bu isim verilmiştir. Son olarak Kureyş kelimesi “köpek balığı” anlamındaki “kırş” kelimesinden türemiş ve Kureyş kabilesinin diğer kabilelere karşı gücünü ve üstünlüğünü ifade etmek için kullanılmıştır.¹⁴

Verilen bu bilgilerden hareketle, Kureyş kelimesi hakkında bu kadar farklı görüş mevcut iken herhangi bir sebep zikredilmeksizin bunlardan birisinin tercih edilerek tek doğruymuş gibi sunulmasını isabetli bulmak pek mümkün görünmemektedir. Kaldı ki gayet özet bilgilerin sunulduğu bu seviyedeki bir eğitim materyalinde böylesine spesifik bir bilgiye yer verilmesini de ayrıca tartışmak gerekir. Bununla birlikte yeni bir dinin ortaya çıkışının anlatıldığı bu kısımda, İslâm dininin ilk muhatapları olan Mekke toplumu hakkında bilgi verilirken dinî anlayışın en önemli yansıması olan sosyal yaşantılarına dair herhangi bir bilgiye yer verilmediği dikkat çekmektedir. Halbuki İslâm tarihi kaynaklarında câhiliye toplumu olarak isimlendirilen Mekke toplumunun İslâm öncesi sosyal yaşantıları üzerinde etraflıca durulmakta ve köle-efendi şeklindeki toplumsal tabakalaşma, kabile savaşları, evlilikleri, kız ve erkek çocuklara bakışları, kadının toplumdaki statüsü gibi konularda ve içki, zina, kumar gibi alışkanlıklarına kadar pek çok malumat aktarılmaktadır. Bu tür bilgilere yer verilmemesini, söz konusu ders kitabında özet bir anlatım üslubunun benimsenmesiyle veya müelliflerin bu tür rivayetlere farklı yaklaşımıyla izah etmek mümkün olabilir. Yine de çok kısa da olsa bu konu hakkında herhangi bir bilgi aktarımına veya değerlendirmeye yer verilmemesini önemli bir eksiklik olarak zikretmek gerekir.

Bu başlık altındaki ikinci paragrafta, öncelikle İslâm tarihi kaynaklarında yer alan bilgilere uygun olarak Hâşimoğulları ailesinden olan Muhammed’in soylu ancak fakir bir ailenin çocuğu olduğu belirtilir. Erken yaşta ebeveynini kaybetmesi sebebiyle kervan sürücülüğü yaparak kendi geçimini sağlamak zorunda kaldığı bildirilir. Dul bir kadın olan Hatice ile evlendikten sonra kervanlarla sefere çıkmayı bıraktığı kaydedilir.

Hâşimoğulları kabilesine ismi verilen Haşim, Kureyş kabilesini Mekke’ye yerleştiren Kusay’ın oğullarından Abdümenâf’ın oğlu ve Hz. Muhammed’in büyük dedesidir. Önceden geçtiği gibi babasından tevârüs eden sikâye ve rifâde görevlerini yerine getiren Haşim, aynı zamanda yaptığı anlaşmalarla Mekke ticaretinin dışı açılmasında rol oynayan Mekke toplumunun en önemli isimlerinden birisidir. Ayrıca o, Kureyş’in düzenlediği kış ve yaz seferlerini ilk defa tertipleyen ve bunu gelenek haline getiren kişidir.¹⁵ Kendisinden sonra sikâye ve rifâde

¹⁴ Avcı, “Kureyş (Benî Kureyş)”, s. 442. Ayrıca bk. İbrahim Sarıçam, *Emevî-Hâşimî İlişkileri*, Ankara 1997, s. 35; Çelikkol, *İslâm Öncesi Mekke*, s. 100-103.

¹⁵ Hâşim b. Abdümenâf ve Hâşimoğulları hakkında bilgi için bk. İbrahim Sarıçam, “Hâşim b. Abdümenâf”, *DİA*, XVI (İstanbul 1997), s. 405-406; a. mlf., *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 57; İbra-

görevleri Hz. Muhammed'in dedesi olan oğlu Abdülmuttalib'e intikal etmiştir. Aynı zamanda Hâşimoğulları kabilesinin reisliği görevini yürüten Abdülmuttalip, Cürhümlüler'in Mekke'yi terk ederken kapattıkları Zemzem kuyusunun yerini keşfetmiş ve Kâbe'yi yıkmak üzere gelen Ebrehe ile görüşmelerde bulunmuştur.¹⁶ Hz. Muhammed'in babası Abdullah doğumundan önce, annesi Âmine ise altı yaşında iken vefat etmiştir. Bundan sonra sekiz yaşına kadar dedesi Abdülmuttalib'in yanında kaldı. Dedesi ölümünden önce onu amcası Ebû Tâlib'e teslim etti. Sekiz yaşından yirmi beş yaşında Hz. Hatice yaptığı evliliğe kadar amcası Ebû Tâlib'in evinde kaldı. Onun çocukluk yıllarında amcasına yardım amacıyla koyun güttüğü ve ileride tekrar ele alınacağı üzere onunla birlikte Suriye'ye bir ticarî seyahatte bulunduğu bildirilmektedir. Gençlik yıllarında da Mekke'li bir zatla ortaklık kurmuş ve ticarî amaçlı çeşitli seyahatlerde bulunmuştur. Onun bu ticarî seyahatlerinde Hubâşe panayırına, bir veya iki defa Yemen'e, Doğu Arabistan'daki Muşakkar ve Debâ panayırına ve Habeşistan'a gittiği bildirilmektedir.¹⁷ Onun ticaret kervanlarıyla yaptığı son seyahat, Hz. Hatice'nin kervanını Suriye'ye götürmek için olmuştur. Bu seyahat sonrasında Hz. Hatice'nin yaptığı evlilik teklifini kabul etmiş ve 25 yaşında onunla evlenerek amcası Ebû Tâlib'in evinden Hz. Hatice'nin evine taşınmıştır.¹⁸ Bu bilgiler ışığında Hz. Muhammed'in gençlik yıllarında kervanla ticaret yaptığı ve daha sonra Hz. Hatice ile evlendiği şeklinde Alman ders kitabında verilen bilgiler gayet isabetlidir. Bununla birlikte Hz. Muhammed'in peygamberlik öncesi hayatının anlatıldığı bu kısımda hemen hemen her siyer kitabında vurgulanan Ficâr savaşlarına iştiraki, Hilfü'l-fudûl cemiyetine üyeliği ve Kâbe hakemliği gibi gençlik yıllarına ait Mekke toplumdaki konumunu gösteren konulara hiç temas edilmediği görülmektedir. Aynı şekilde câhiliye devrinin kötülüklerine bulaşmadan temiz bir hayat sürmesi, iffeti, mertliği, merhameti, hak ve adaletten ayrılmaması, toplum nezdindeki güvenilirliği ve bu yüzden kendisine "Muhammedü'l-emîn" unvanının verilmesi gibi peygamberlik öncesi şahsiyet ve karakterini anlatan hususlardan da bahsedilmemektedir.

İkinci paragrafın son kısmı, Hz. Muhammed'in vahiy almasına ve Mekke halkını İslâm'a davet etmeye başlamasına ayrılmıştır. Yaklaşık kırk yaşlarına geldiğinde Mekke'de inzivaya çekilen Muhammed'in yaptığı seyahatler esnasında Hristiyan ve Yahudiler'den duyduğu tek tanrı inancı hakkında düşünmeye başladığı kaydedilmektedir. Daha sonra kendi

him Sarıçam-Mustafa Öz, "Hâşim (Benî Hâşim)", *DİA*, XV (İstanbul 1997), s. 403-404; Apak, *İslâm Tarihi I*, s. 115-116.

¹⁶ Hz. Muhammed'in dedesi Abdülmuttalib hakkında bilgi için bk. H. Ahmet Sezikli, "Abdülmuttalib", *DİA*, I (İstanbul 1988), s. 272-273; Apak, *İslâm Tarihi I*, s. 116-118.

¹⁷ Hz. Muhammed'in gençlik yıllarında yapmış olduğu ticarî seyahatler hakkında geniş bilgi için bk. Muhammed Hamidullah, "Hz. Peygamber'in İslâm Öncesi Seyahatleri" (trc. Abdullah Aydın), *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, sy. 4 (1980), s. 327-342; a. mlf., *İslâm Peygamberi*, I, 56-59; Fayda, "Muhammed", s. 410.

¹⁸ Çocukluğu, gençlik yılları ve Hz. Hatice ile evliliği hakkında bilgi için bk. Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 61-81; Yiğit-Küçük, *Siyer-i Nebî*, s. 60-75; Apak, *İslâm Tarihi I*, s. 122-147.

anlatımından hareketle bir gün kendisine görünen büyük Melek Cebrâil'in insanları çok tanrılık-tan tek tanrıya ibadet etmeye yani Allah'a inanmaya çağırmasını emrettiği bildirilir. Bunun üzerine Mekke'de vaazlara başladığı, ancak çok az insanın kendine inandığı kaydedilir. Bunun sebebi olarak Mekke halkının, şehirlerinin çok tanrılı dinin merkezi olma özelliğini kaybederse ticarî işlerinin aksamasından endişe duymaları gösterilir. Son cümle olarak Muhammed'in amcası Ebû Tâlib'in koruması sebebiyle öldürülmemesine şükretmesi gerektiği belirtilir.

Hız. Muhammed'in yaklaşık kırk yaşlarına geldiğinde Mekke'de inzivaya çekildiğinin bildirilmesi, risâlet görevinin başlamasından birkaç yıl önce Hira dağındaki mağarada inzivaya çekildiğini aktaran İslâm tarihi kaynaklarındaki rivayetlerle uyumludur.¹⁹ Ancak bu inziva sırasında onun seyahatleri esnasında Yahudi ve Hristiyanlar'dan duyduğu tek tanrı inancını düşünmeye başladığının belirtilmesi İslâm tarihi kaynaklarında hiçbir şekilde yer bulmayan taraflı bir yorumdan ibarettir. Bununla birlikte daha önce zikri geçen Hız. Muhammed'in amcası Ebû Tâlib ile çocukluğunda gerçekleştirdiği Suriye seyahati ile ilgili aktarılan bir rivayet, bu yorumu kabul eden müsteşriklere dayanak teşkil etmiş görünmektedir. Bu rivayete göre Hız. Peygamber henüz dokuz veya on iki yaşında iken amcası Ebû Tâlib ile birlikte bir ticaret kervanı ile Suriye'ye gider. Bu seyahat esnasında kervan Busrâ denilen yerde Bahîrâ diye bilinen rahibin manastırının yanında konaklar. Devamlı buraya gelip giden kervanlarla hiç ilgilenmeyen Rahip Bahîrâ, bu kez kervanda bulunan Hız. Muhammed'i bir bulutun gölgelediğini ve bir ağacın altında oturduğu zaman dallarının onun üzerine eğildiğini görünce kafilayı yemeğe davet eder. Bu davet sırasında Hız. Muhammed'e bazı sorular soran ve onun sırtındaki peygamberlik mührünü gören Rahip Bahîrâ, amcası Ebû Tâlib'e ona iyi bakmasını ve onu Yahudilerden korumasını tembihler. Bunun üzerine Ebû Tâlib, buradaki işlerini çabucak bitirerek onu Mekke'ye götürür.²⁰

Kanaatimizce, daha çok Ehl-i kitab alimlerinin ellerindeki mevcut bilgiler ışığında Hız. Muhammed'in peygamber olarak gönderileceğini bildiğini vurgulayan bu rivayet, bazı Hristiyanlar tarafından güya yalancı bir peygamber olan Hız. Muhammed'in Araplara telkin ettiği dinin Rahip Bahîrâ'dan öğrendiklerinden ibaret olduğunu ileri sürmelerine neden olmuştur. Diğer taraftan bu rivayetin uydurma olduğunu iddia eden Caetani ise Hız. Muhammed'in ilham kaynağının Hristiyanlık'ta değil Arabistan'daki Yahudiler arasında aranması gerektiğini iddia etmiştir. Söz konusu rivayeti kabul eden bazı İslâm alimleri bulunmakla birlikte bazıları ise bu rivayetin sahih olmadığını ve henüz çocuk yaşta olan Hız. Peygamber'in bu kadar kısa bir görüşmeden İslâm dininin esaslarına ait bazı şeyler öğrenmesinin akıl ve mantiğa aykırı olduğunu belirterek

¹⁹ Hız. Muhammed'in ilk vahyi alması ve bunun öncesinde yaşadıkları hakkında geniş bilgi ve referanslar için bk. Yiğit-Küçük, *Siyer-i Nebî*, s. 86-89.

²⁰ Karşılaştırmalı olarak bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, 180-183; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I, 153-155; Taberî, *Târîhu'r-rusûl*, II, 277-279; Mustafa Fayda, "Bahîrâ", *DİA*, IV (İstanbul 1991), s. 486-487; Yiğit-Küçük, *Siyer-i Nebî*, s. 66-68.

anılan rivayeti tamamen veya kısmen reddetme yoluna gitmişlerdir.²¹ Dolayısıyla söz konusu ders kitabında bu konunun tek taraflı bir yorumla sunulmasını, buraya kadar izlenen objektif anlatımı zedeleyici bir yaklaşım olarak belirlemek mümkündür.

Bundan sonraki kısımda tarafsız bir anlatımla Hz. Peygamber'in ağızından Cebrâil'in kendisini insanları Allah'a ibadet etmeye çağırarak görevlendirdiği ve bunun üzerine Mekke'de vaazlara başladığı kaydedilmektedir. Ancak devamındaki cümlede bu davet sonucunda ona Mekke halkından çok az insanın inanmasının sadece ticarî menfaatlerini kaybetme endişesine bağlanması daraltıcı ve indirgemeci bir yaklaşım gibi görünmektedir. Nitekim bu konu üzerinde yapılan çalışmalarda Kur'an âyetiyle de desteklenen bu sebebin yanı sıra yine âyetlerle desteklenen daha başka sebeplerin de zikredildiği dikkatleri çekmektedir. Hz. Peygamber'in davetine başlangıçta sessiz kalan Kureyş ileri gelenleri, puta tapıcılığı yasaklayan ve putlara inananların cehenneme gireceğini beyan eden âyetler nâzil olmaya başlayınca kendileri ve dinleri için büyük tehlike gördükleri bu daveti engellemek için ellerinden geleni yapmaya başlamışlardır. Alman ders kitabında belirtildiği gibi bu yeni dine girmeleri halinde Arap kabileleri arasındaki itibarlarının ve ticarî menfaatlerinin kaybolmasından endişe etmelerinin yanı sıra vatanları olan Mekke'den sürülme korkusuna da kapılmışlardır. Yine onların atalarının geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olmaları ve İslâm'ı atalarının dinine bir saldırı olarak algılamaları bu yeni dine karşı büyük bir direnç göstermelerine neden olmuştur. O günkü halk arasında yaygınlık kazanmış olan içki, kumar, zina ve yalan söylemenin yasaklanması da Mekke toplumunun İslâm dinini kabullenmesini zorlaştıran unsurlar arasında görülmüştür. Hz. Muhammed tarafından ortaya konan bu davetin kabile asabiyeti ve maddî güçten kaynaklanan haksız kazanç elde etme, insanları sömürme ve baskı altına almayı reddeden bir anlayışa sahip olması, Mekkelilerin bu yeni dine şiddetle karşı çıkmalarına neden olmuştur. Hatta bu kabile asabiyeti sebebiyle kendi kabilelerinden olmayan birinin peygamberliğini kabullenemiyorlardı. Hayatı, yaşadıkları bu dünya hayatından ibaret saydıkları için ebedî bir hayatın var olduğunu ve burada dünyada yaptıklarından dolayı hesaba çekileceklerini kabul etmek zor geliyordu.²²

Amcası Ebû Tâlib'in Hz. Muhammed üzerindeki himayesini vurgulayan ikinci paragrafın son cümlesini genel anlamda doğru kabul etmek mümkündür. Nitekim Ebû Tâlib, Mekkeli müşriklerin yeğeni Hz. Muhammed'i himayeden vazgeçerek kendilerine teslim etme tekliflerini bütün zorluklara rağmen her defasında reddetmiştir. Hatta Mekkeli müşrikler, Hz. Muhammed'i etkisiz hale getirmek için Hâşimoğullarını ve Muttaliboğullarını kendilerine düşman ilan ederek bu iki kabileyle konuşmamak ve alışveriş yapmamak üzere boykot kararı aldıklarında yeğenini ve mensuplarını kendi mahallesinde (Şi'bü Ebî Tâlib) toplamış ve üç yıl süren (616-619) bu

²¹ Fayda, "Bahîrâ", s. 486-487; Yiğit-Küçük, *Siyer-i Nebî*, s. 68.

²² Mekkeli müşriklerin İslâm'a muhalefet etme nedenleri hakkında daha geniş bilgi ve ilgili âyetlerin referansları için karşılaştırmalı olarak bk. Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 95-98; Fayda, "Muhammed", s. 412.

boykot esnasında servetinin tamamını harcamıştır.²³ Bununla birlikte bu boykot öncesinde Mekke'li müşrikler yine Ebû Tâlib'den Hz. Muhammed'i himayeden vazgeçmesini istemişler ve onu tehdit etmişlerdir. Bunun üzerine yeğenini yanına çağıran Ebû Tâlib, ona kabilesine karşı daha fazla direnemeyeceğini bildirmiştir. Amcasının artık kendisini himayeden vazgeçtiğini düşünen Hz. Muhammed "Bu işten vazgeçmem için güneşi sağ elime, ayı da sol elime verseler hiçbir şey değişmez, Allah bu dini üstün kılıncaya kadar çalışacağım veya bu uğurda öleceğim." şeklinde cevap vermiştir. Bunun üzerine Ebû Tâlib, istediğini söylemekte serbest olduğunu ve kendisini onlara teslim etmeyeceğini bildirmiştir.²⁴ Dolayısıyla amcası Ebû Tâlib'in desteği olsa da olmasa da Hz. Peygamber'in canı pahasına bu dini anlatmaya azimli olduğunu gösteren bu tür anlatımlar söz konusu iken "Muhammed, amcası Ebû Tâlib'in koruması sebebiyle öldürülmediğine şükretmeliydi." ifadesindeki "şükretmeliydi" kelimesinin yerinde bir kullanım olmadığını söylemek mümkündür.

Medine Hükümdarı

"Medine Hükümdarı" adını taşıyan ikinci alt başlık altında Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicreti, hicret sonrası cihada izin verilmesi ve Mekke'nin fethi konularına yer verilmiştir.

Konu anlatımına geçmeden önce sayfanın sol tarafında, bu başlık altında sunulan konunun ana temasını teşkil eden hicretin İslâm tarihindeki rolünü vurgulayıcı ve bunun öğrenci tarafından kavramasına zemin hazırlayıcı bir soruya yer verilmiştir. Bu soruda Muhammed'in Medine'ye göçünün (hicret) İslâm'ın başarısı için oynadığı büyük rolün açıklanması istenmektedir.

Bu konunun ilk cümlesi, bir öncekinin son cümlesinin devamı şeklinde yer alır. Bu ilk cümlede Ebû Tâlib'in ölümü üzerine Muhammed'in artık Mekke'de güvende olmadığı vurgulanır. Devamındaki cümlelerde ise şansının ona yardım ettiği ve bu cesur vaizin Mekke'ye 350 km uzaklıkta bulunan Medine'den gelen hacıların dikkatini çekmeyi başardığı bildirilir. Araplar ile Yahudiler'in yaşadığı ve kavgaların aralıksız devam ettiği Medine'den gelen hacıların onu şehirlerindeki barış ortamını sağlayacak kişi olarak gördükleri ve Muhammed'in de bu fırsatı değerlendirdiği kaydedilmektedir.

²³ Mekke'li müşriklerin Müslümanlara uygulamış oldukları boykot ve bu boykot esnasında Ebû Tâlib'in Müslümanlara yardımı hakkında bilgi için bk. Muhammed b. İshâk, *Sîretü İbn İshâk* (tah. Muhammed Hamidullah), Konya 1981, s. 137-147; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, 350-354, 374-381; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I, 208-210; Taberî, *Târîhu'r-rusûl*, II, 335-336; Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 105-107; Ethem Ruhi Fırlalı, "Ebû Tâlib", *DİA*, X (İstanbul 1994), s. 237-238.

²⁴ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 135-136; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, 266; Taberî, *Târîhu'r-rusûl*, II, 326; Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 95.

Alman ders kitabında verilen bu bilgiler arasında Hz. Muhammed'in amcası Ebû Tâlib'in vefatıyla birlikte Mekke'de korumasız kaldığı yönünde yapılan tespit kaynaklarda verilen bilgilerle uyumludur. Ebû Tâlib'in vefatından sonra Hz. Muhammed'e düşmanlığı ile bilinen diğer amcası Ebû Leheb, Hâşimoğulları'nın reisi olmuştur. Kabile reisi olan Ebû Leheb, başlangıçta kabilecilik anlayışı gereği Hz. Muhammed'i himayesi altına aldı. Ancak bundan kısa bir müddet sonra Ukbe b. Ebû Muayt ve Ebû Cehil'in tahrikleri neticesinde Hz. Muhammed üzerindeki himayesini kaldırmıştır. Bunun üzerine amcası Ebû Tâlib'in vefatıyla birlikte korumasız kalan Hz. Muhammed, Mekkeli müşriklerin hakaret ve sataşmalarının bizzat hedefi haline gelmeye başlamıştır.²⁵

Hz. Peygamber'in bu sırada yaşadığı sıkıntı sadece kendisini himaye eden amcası Ebû Tâlib'i kaybetmekle sınırlı değildi. Kendisine en önemli manevî desteği sağlayan eşi Hz. Hatice de amcası Ebû Tâlib'in peşinden vefat etti. Nübüvvetin 10. yılında art arda meydana gelen bu vefat olayları Hz. Peygamber'i çok üzdüğü için bu yıla "hüzün yılı" (Senetü'l-hüzn, âmü'l-hüzn) denilmiştir.²⁶

Hz. Muhammed, yaşadığı bütün bu sıkıntılara rağmen İslâm'ı tebliğ etmekten bir an için geri durmamıştır. Mekkeli müşriklerin kendisine karşı sergiledikleri tavırların giderek sertleştiğini gören ve İslâm dinini böyle bir ortamda tebliğ edemeyeceğini anlayan Hz. Muhammed, Mekke dışındaki insanları İslâm dininden haberdar etmek için büyük bir gayret içerisine girdi. Eşi Hatice'nin vefatından bir ay sonra Zeyd b. Hârise'yi yanına alarak Sakîf kabilesinin yaşadığı Tâife gitti. Başta Amr b. Meyle'nin üç oğlu Abdüvâfîl, Mes'ûd ve Habîb olmak üzere Sakîf kabilesinin önde gelenlerini İslâm'a davet etti. Ancak Kureyş kabilesiyle akraba olan ve onlarla sıkı bir ticarî ilişki içinde bulunan Sakîfliler, onun bu davetini kabul etmediler. Hatta şehirden taşlanarak kovulan Hz. Peygamber ve yanında bulunan Zeyd b. Hârise çeşitli yerlerinden yaralandılar. Bunun üzerine Hz. Muhammed tekrar Mekke'ye döndü. Ancak kabilesini terk ederek şehir dışına çıkması sebebiyle Mekke'ye yeniden girebilmesi için himayesine sığınacağı bir Kureyşli bulması gerekmekteydi. Bu sırada Hira mağarasında kalan ve kendisine emân verecek bir kişi arayan Hz. Muhammed, nihayet Nevfelogulları'nın reisi Mut'im b. Adî'nin himayesiyle Mekke'ye girebilmiştir. Hz. Muhammed, Tâif yolculuğu esnasında çektiği sıkıntının Uhud Gazvesi esnasında yaşadıklarından daha zor olduğunu bildirmiştir.²⁷ Yine kaynakların anlatımına göre yakınlarını kaybetmesinin hemen ardından çıktığı Tâif yolculuğu esnasında maddî manevî büyük

²⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I, 211; Apak, *İslâm Tarihi I*, s. 192.

²⁶ Taberî, *Târîhu'r-rusûl*, II, 343-344; Yiğit-Küçük, *Siyer-i Nebî*, s. 119-120.

²⁷ Hz. Muhammed'in Tâif yolculuğu hakkında bilgi için bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, 419-422; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I, 211-212; Taberî, *Târîhu'r-rusûl*, II, 344-347; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 108-110.

sıkıntılar yaşayan Hz. Muhammed, Allah Teâlâ tarafından İsrâ ve Mi'râc mucizeleri ile teselli edilmişti.²⁸

Bütün bu zorluklara rağmen tebliğ faaliyetlerine aralıksız devam eden Hz. Muhammed, hac ve umre için Kâbe'ye ve yine ticaret için Mekke'de kurulan panayırlara gelenlere İslâm'ı anlatmaya devam ediyordu.²⁹ Bu faaliyetleri çerçevesinde nübüvvetin 11. (620) yılında hac mevsiminde Yesrib'den (Medine) gelen Hazrec kabilesine mensup altı kişilik bir gruba Akabe denilen mevkide İslâmiyet'i anlatmış ve onlar da bu daveti kabul etmişlerdi. Bu altı kişilik grubun gayretleri neticesinde bir sonraki yıl onu Hazrec ikisi Evs kabilesine mensup Medine'den gelen on iki kişi Akabe denilen yerde Hz. Peygamber ile buluştu. Birinci Akabe Biatı adı verilen bu buluşmada Allah'a ortak koşmayacaklarına, hırsızlık ve zina yapmayacaklarına, çocuklarını öldürmeyeceklerine, birbirlerine iftira da bulunmayacaklarına ve Hz. Peygamber'in emirlerine uyacaklarına dair söz vererek kendisine biat ettiler. Ardından Hz. Peygamber, Kur'an'ı ve İslâm'ı öğretmesi ve namaz kıldırması için Mus'ab b. Umeyr'i Medine'ye gönderdi. Onun bir yıllık faaliyetleri neticesinde nübüvvetin 13. (622) yılında gerçekleşen İkinci Akabe Biatı'na ikisi kadın yetmiş beş Medineli katıldı ve hepsi İslâmiyet'i kabul ederek Hz. Peygamber'i Medine'ye davet etti. Medine'ye gelmesi halinde kendisini ve Mekkeli Müslümanları canlarını, çocuklarını, kadınlarını ve mallarını korudukları gibi koruyacaklarına, her zaman kendisine itaat edeceklerine, malî destekte bulunacaklarına, iyiliği emredip kötülüğü önlemeye çalışacaklarına ve kimseden çekinmeden hak üzere bulunacaklarına dair söz vermeleri üzerine Hz. Peygamber, bu daveti kabul etti.³⁰

Hz. Peygamber'in, İkinci Akabe Biatı'ndan sonra hicrete izin vermesiyle birlikte ashab kabileler halinde Medine'ye gitmek üzere Mekke'den ayrılmaya başladı. Kureyşli müşrikler bazı Müslümanları hapsederek bu duruma müdahale etmek istedilerse de muvaffak olamadılar. Kısa bir süre içerisinde sahabenin büyük bir çoğunluğu Medine'ye hicret etti. Ardından Hz. Peygamber'in de hicret edeceğini anlayan Mekkeli müşrikler Dârünnedve'de yaptıkları toplantıda Ebû Cehil'in teklifiyle Resûlullah'ı öldürmeye karar verdiler. Bu durumdan haberdar olan Hz. Peygamber, bir gece gizlice beraberinde Hz. Ebû Bekir ile birlikte Mekke'den ayrılarak Sevr dağındaki bir mağarada üç gün saklandı. Üç gün sonra buradan Medine'ye hareket eden Hz. Peygamber, sekiz günlük bir yolculuğun ardından öncelikle Kubâ'ya ulaştı. Mekke'den gelecek olan Hz. Ali ve diğer muhacirleri beklemek üzere burada birkaç gün kaldı. Kaldığı bu kısa süre içerisinde burada bir mescit inşa ettiren Hz. Peygamber, 12 Rebîülevvel 1 (24 Eylül 622) tari-

²⁸ İsrâ ve Mi'râc hadiseleri hakkında geniş bilgi ve referanslar için bk. Salih Sabri Yavuz, "Mi'râc", *DİA*, XXX (İstanbul 2005), s. 132-135.

²⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I, 216-217; Yiğit-Küçük, *Siyer-i Nebî*, s. 128-131.

³⁰ Akabe biatları ve Hz. Muhammed'in Medine'ye davet edilmesi hakkında bilgi için bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, 428-467; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I, 217-223; Taberî, *Târihu'r-rusûl*, II, 353-365; Fayda, "Muhammed", s. 414; Ahmet Önkâl, "Akabe Biatları", *DİA*, II (İstanbul 1989), s. 211.

hinde Medine'ye doğru hareket etti. Yolculuğu esnasında Rânûnâ vadisi denilen yerde ilk Cuma hutbesini okuyarak Cuma namazı kıldırdı. Ardından Medine'ye ulaşan Hz. Peygamber, şehir halkı tarafından büyük bir coşkuyla karşılanmıştır.³¹

İslâm tarihi kaynaklarında, Medine halkının İslâmiyet'i kabul etmeleri yönünde Hz. Muhammed'in göstermiş olduğu üstün gayret ve çabayı ortaya koyan böylesine bir anlatım mevcut iken söz konusu Alman ders kitabında onun bu başarısının tamamen bir şans eseri olarak nitelenmesi gerçeği tam anlamıyla yansıtan bir ifade olmadığı kanaatini uyandırmaktadır. Başka bir ifadeyle bunun söz konusu rivayetlerdeki genel anlatımla örtüşen bir ifade biçimi olmadığını söylemek mümkündür. Diğer taraftan konuya "Muhammed, Allah'ın Peygamberi" başlığı verilmişken, bu kısımda bu anlayışın terkedildiği görülmektedir. Hz. Muhammed'in yeni bir din tebliğ eden bir peygamber yerine sadece bir "cesur vaiz" olarak nitelenmesi ve Medine'de önüne çıkan siyasî imkânı değerlendiren bir fırsatçı gibi sunulması böyle bir yargıya varmayı mümkün kılar. Alman ders kitabında belirtildiği gibi Hz. Muhammed'in ve ashabının hicret etmiş olduğu Medine'de Araplar ve Yahudiler oturmaktaydı. Bunlardan Evs ve Hazrec adındaki iki büyük Arap kabilesi arasında kökleri eskilere dayanan çok şiddetli bir düşmanlık vardı. Bu iki kabile arasında 120 yıldır devam eden savaşların sonuncusu hicretten beş veya altı yıl önce Buâs denilen yerde gerçekleşmiş ve her iki taraftan pek çok kimse ölmüştü. Sonu gelmeyen bu savaşlardan bunalmış olan Hazrec ve Evs kabilesi mensuplarının İslâm dinini öğrendiklerinde bu yeni din sayesinde aralarındaki düşmanlığın kalkacağını ümit ettikleri ve bu durumun onların İslâmiyeti kabullerinde önemli bir etki meydana getirdiği tarihî bir hakikattir. Nitekim Hz. Aîşe'nin "Buâs, Allah'ın Resûlullah için hazırlamış olduğu bir gündü." sözü bu durumu açık bir şekilde ifade eder.³² Bununla birlikte Medinelilerin İslâmiyeti sadece siyasî birlikteliklerini ve menfaatlerini elde etmek için kabul ettiklerini çağırıştırabilecek bir ifadenin kullanılması ve yine Hz. Muhammed'in onların bu durumunu kendi siyasî amacı uğruna değerlendiren bir fırsatçı gibi nitelenmesi yanlış bir anlatımı çağırıştırır bir durum arz eder. Bu noktada şayet tek hedef siyasî liderliği ele geçirmek olsaydı, Hz. Muhammed'e bu teklifin çok daha önceden Mekkeli müşrikler tarafından sunulduğunu hatırlamak yeterli olacaktır.³³

Bu konunun ikinci paragrafında da hicret konusuna devam edilir. Muhammed ile Medineliler arasında bir anlaşmanın yapıldığı ve buna karşılık Muhammed'in öğretilerini kabul eden Medinelilerin onu kendilerine lider seçtikleri kaydedilir. Bunun üzerine Muhammed'in kendisine inananlarla birlikte Medine'ye kaçtığı bildirilir. Daha önce İkinci Akabe Biati esnasında İslâmiyeti kabul eden ve Hz. Muhammed'e biat eden Medinelilerin onu Medine'ye davet etmeleri ve buna karşılık ileri sürülen şartlar ile Hz. Muhammed'in Medine'ye hicreti anlatıldı-

³¹ Medine'ye hicret hakkında bilgi için bk. Ahmet Önkâl, "Hicret", *DİA*, XVII (İstanbul 1998), s. 460-461; Fayda, "Muhammed", s. 414-415; Yiğit-Küçük, *Siyer-i Nebî*, s. 137-149.

³² Asri Çubukçu, "Buâs", *DİA*, VI (İstanbul 1992), s. 340; Önkâl, "Hicret", s. 459-460.

³³ Bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, 295-296; Yiğit-Küçük, *Siyer-i Nebî*, s. 100-101.

ğından burada tekrar etmeye gerek yoktur. Ancak Alman ders kitabında sözü edilen anlaşmanın temelde İslâm dinine giren Medinelilerin İslâm dininin emir ve yasalarını kabul etmelerinden ve Hz. Muhammed ile Mekkeli Müslümanlar'ın Medine'ye gelmeleri halinde onları canlarını, çocuklarını, kadınlarını ve mallarını korudukları gibi koruyacaklarına ve her zaman kendisine itaat edeceklerine dair söz vermelerinden ibaret olduğunu belirtmek gerekir. Nitekim ders kitabındaki "Muhammed'in öğretilerini dinlediler ve onu lider kabul ettiler." şeklindeki anlatım da bu duruma uygunluk arz eder. Ancak İslâm tarihi kaynaklarındaki anlatımlara bakıldığında Hz. Muhammed'in Medine'ye hicret etmesini "Medine'ye kaçmak" olarak tavsif eden herhangi bir rivayete tesadüf etmek mümkün değildir. Bu yaklaşımın kaynaklardaki anlatımların bir yorumu olarak kabul edilmesi halinde ise bu yorumun İslâm araştırmacılarının genel anlatım ve kabulleri ile bağdaşmadığını belirtmek gerekir.³⁴ Söz konusu ifadelendirmeye "ötekinin kutsalına saygı" açısından bakıldığında da rahatsız edici bir üslup olarak değerlendirmek mümkündür.

İkinci paragrafın devam eden cümlelerinde Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicret ettiği yılın "Hicret yılı" ve Müslümanlar'ın takviminin birinci yılı olarak kabul edildiği kaydedilmektedir. Ardından Medine'ye hicret eden Muhammed'in bir vuruşla çok güçlü bir adam haline geldiği bildirilmektedir. Öncelikle hicret konusunun anlatımını tamamlayan ve hicretin önemini vurgulayan bu son cümlelerin kendinden evvelki cümleden önce yer almasının daha doğru olacağı kanaatimizi belirtmemiz gerekir. İslâm tarihi kaynaklarında ve bunlar üzerine yapılan araştırmaların genelinde Hz. Peygamber'in ve beraberindeki Mekkeli Müslümanlar'ın Medine'ye hicreti İslâm'ın yayılması açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Mekke'li müşriklerin ellerinden kaçış ve kurtuluştan daha ziyade İslâm'ın ve Müslümanlar'ın geleceğinin şekillendiği yeni bir başlangıç noktası olarak değerlendirilmiştir. Her şeyden önce Müslümanlar, Medine'ye hicret ile birlikte sığınabilecekleri bir yurda ve açıktan açığa ibadet edebilecekleri bir güven ve huzur ortamına kavuşmuşlardı. Bunun en önemli göstergesi hicretin hemen ardından Medine'de Müslümanlar'ın ibadetlerini yapabilecekleri Mescid-i Nebevî'nin inşa edilmesi idi. Hicret ile birlikte Müslümanlar'ın kendi aralarındaki birlikteliğini ve kardeşliğini sağlayacak adımların yanı sıra siyasî varlıklarını ortaya koyacak birçok karar peş peşe uygulamaya konuldu. Bütün varlıklarını Mekke'de bırakıp gelen muhacirlerin her biri Evs ve Hazrec kabilelerinden bir Müslümanla kardeş ilan edildi (Muâhât). Böylece Medine'de oluşan bu yeni toplumda kabile esasına bağlı kardeşlik anlayışı yerini din kardeşliğine bırakmış oldu. Kimsesiz Müslümanlar ile ilim tahsil etmek isteyen sahâbîlerin barınması için Suffe inşa edildi. Medine'de yaşayan Benî Kaynukâ, Benî Nadîr ve Benî Kureyza adlı üç büyük Yahudi kabilesiyle yapılan anlaşma ile bu zamana kadar herhangi bir devlet teşkilatlanması görülmemen Medine'de bir

³⁴ Medine'ye hicretin bir kaçış olmadığını, aksine İslâm'ın yayılması adına bir dönüm noktası olduğunu kabul eden İslâm araştırmacılarının hicret olayı hakkındaki değerlendirmeleri için bk. Adnan Demircan, *Nebevî Direniş Hicret*, İstanbul 2000, s. 147-157; Yiğit-Küçük, *Siyer-i Nebî*, s. 158-159; Apak, *İslâm Tarihi I*, s. 228-231.

şehir devleti teşkilatlanmasının temelleri atılmış oldu. Bu anlaşma ile Müslümanlar'ın, Yahudiler'in ve Müslüman olmamış Araplar'ın aynı şehir içinde barış ve güven ortamında yaşamalarını sağlamanın ötesinde dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı şehri savunmada birlikte hareket etmeleri kararlaştırıldı. Şehirde yaşayan bu unsurlar arasında çıkan ihtilaflarda karar verecek son merciin Hz. Peygamber olması karara bağlandı. Hz. Peygamber'in emriyle bundan sonraki siyasî ve askerî faaliyetlerde esas alınmak üzere şehrin sınırları tespit edilirken, Bakî' adı verilen yer mezarlık olarak belirlendi. Ayrıca Müslümanlar'ın iktisadî açıdan güçlenmelerini sağlamak için Medine'de bir pazar yeri kuruldu. Yine Medine'deki Müslümanlar'ın sayımı yaptırılarak, bundan sonra İslâm dinine giren herkesin Medine'ye hicret etmesi emredildi.³⁵

Alman ders kitabında belirtildiği gibi, Mekke'de müşriklerin baskı, zulüm, işkence ve eziyetleri altında yaşayan Müslümanlar, Medine'ye hicret ve sonrasında uygulamaya konulan kararlarla birlikte bir anda önemli bir siyasî ve askerî güce ulaşmış oldular. Böylece Mekke döneminde İslâm'ı tebliğ hususunda karşılaştığı büyük engeller önünden kalkan Hz. Peygamber, civardaki kabilelerle anlaşmalar yapmaya başladı. Müslümanlar'ın Medine'den çıkarılmaları için siyasî ve iktisadî teşebbüslerde bulunan Kureyş kervanlarının yol güzergahlarına askerî birlikler sevk edildi. Çoğuna Hz. Peygamber'in bizzat iştirak ettiği bu müfrezeler, Müslümanlar'ın askerî güce sahip olduklarını göstermeleri kadar bölgede İslâm'ın duyulmasına da yardımcı oldu.³⁶

Hz. Peygamber'in ve kendisine inanan Mekkeli Müslümanlar'ın Mekke'den Medine'ye hicret ettikleri bu yıla "Hicret yılı" isminin verildiği bilgisi doğrudur ve bu isimlendirme Hz. Peygamber dönemine aittir. Ancak hicretin bir tarih başlangıcı ve takvim olarak kullanılmaya başlandığı dönem hakkındaki rivayetler farklılık arz eder. İki gruba ayrılacak bu rivayetlerden bir kısmına göre hicretin bir tarih başlangıcı olarak kabul edilmesi, hatta bir takvim hazırlanması Hz. Peygamber döneminde gerçekleşmiştir. Sahabeden bazılarının "Resûlullah'ın hicretinden bir ay, iki ay sonra" şeklinde tarihlendirme yaptıklarını gösteren bir rivayetin yanı sıra bizzat Hz. Peygamber'in bu konuda emir verdiğini ortaya koyan rivayetler de mevcuttur. Buna göre Hz. Peygamber, Medine'ye hicretten sonra bir takvim hazırlanmasını emretmiş, bunun üzerine hicretin gerçekleştiği Rebülevvel ayı tarih başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Diğer bir rivayete göre ise Hz. Peygamber'in Necran Hristiyanlarına yazdığı mektuba hicrete göre tarih koyduğunu ve Hz. Ali'ye "hicretin 5. yılında yazıldı" ibaresini yazdırdığı nakledilmektedir. İkinci grupta yer alan rivayetlere göre ise hicretin bir tarih başlangıcı olarak kabul edilmesi ve bugün olduğu gibi Muharrem ayının ilk ay olarak belirlenerek bir takvim olarak kabul edilmesi Hz. Ömer dö-

³⁵ Fayda, "Muhammed", s. 415; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 133-146; Yiğit-Küçük, *Siyer-i Nebî*, s. 149-165; Apak, *İslâm Tarihi I*, s. 237-249.

³⁶ Fayda, "Muhammed", s. 415-416; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 151.

neminde hicrî 17 yılında gerçekleşmiştir.³⁷ Araştırmacılar bir kısmı, ikinci gruptaki rivayetleri daha güvenilir bularak hicretin takvim başlangıcı olarak kabul edilmesinin Hz. Ömer zamanında gerçekleştiğini benimserler.³⁸ Diğer bir kısmı ise hicrî takvimin ortaya çıkmasının Hz. Peygamber zamanından itibaren bir süreç içerisinde geliştiğini ve Hz. Ömer zamanında son şeklinin verilerek resmîyet kazandığını kabul etmektedirler.³⁹

İkinci paragrafın son kısmında cihada izin verilmesine ve Mekke'nin fethi konularına yer verilmiştir. Öncelikle Muhammed'in Medine'ye hicretten sonra dini kılıç zoruyla yayma emri aldığı kaydedilmektedir. Ardından 630 yılında Mekke'yi fethettiği, halkını bağışladığı ancak putları yerle bir ettirdiği bildirilmektedir. Her zaman içerisinde Allah ve O'nun insanlara hediyesi olan kutsal taş bulunduğundan Mekke'nin kutsal merkezi Kâbe'yi yıktırmadığı ve bunun sonucu olarak Mekke'nin hac şehri olarak kaldığı zikredilmektedir.

Medine'ye hicretle birlikte meydana gelen önemli değişimlerden birisi de Müslümanlara düşmanlarına karşı savaşma izninin verilmesiydi. Mekke döneminde nâzil olan âyetlerde Hz. Peygambere ve kendisine inananlara sürekli sabır tavsiye edilmekteydi. Bu doğrultuda Hz. Peygamber kendisine ve Müslümanlara karşı düşmanlık yapan, işkence ve şiddet uygulayan Kureyşli müşriklere herhangi bir silahlı mukabelede bulunmamıştır. Bu işkencelere maruz kalan Müslümanlar kendisine şikayette bulunduklarında, sabretmelerini henüz savaşmak için kendisine izin verilmediğini bildirmekteydi. Müslümanlar'ın savaşmalarına izin veren Hac sûresinin 39 ve 40. âyetlerinin⁴⁰ İbn Hişâm'ın eserinde yer alan bir rivayete göre bi'setin 13. yılında İkinci Akabe biatından sonra nâzil olduğu bildirilmekteyse de genel kabul hicret sırasında veya bundan kısa bir müddet sonra nâzil olduğu şeklindedir. Silahlı mücadeleye izin veren bu ilk âyetlerde Müslümanlar'ın zulme maruz kalmaları, haksız yere yurtlarından çıkarılmaları ve tevhid inancını terk etmeleri için işkenceye tâbi tutulmaları halinde savaşa izin verilmekteydi.⁴¹ Bun-

³⁷ Kasım Şulul, "Hicrî Takvimin Ortaya Çıkışı", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV (2002), s. 158-161. Ayrıca bk. Muhammed Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtibu'l-İdâriyye* (çev. Ahmet Özel), İstanbul 1990, 257-259.

³⁸ Önkâl, "Hicret", s. 462.

³⁹ Şulul, "Hicrî Takvimin Ortaya Çıkışı", s. 161, 166.

⁴⁰ "Kendilerine savaş açılan Müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle cihad izni verildi. Şüphesiz ki Allah'ın onlara yardım etmeye gücü yeter. Onlar, haksız yere, sırf, "Rabbimiz Allah'tır" demelerinden dolayı yurtlarından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah'ın, insanların bir kısmını bir kısmı ile def etmesi olmasaydı, içlerinde Allah'ın adı çok anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler muhakkak yerle bir edilirdi. Şüphesiz ki Allah kendi dinine yardım edene mutlaka yardım eder. Şüphesiz ki Allah, çok kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir."

⁴¹ Bekir Topaloğlu, "Cihad" (Günümüzde Cihad), *DİA*, VII (İstanbul 1993), s. 532.

dan sonra nâzil olan Bakara sûresinin 190. âyetiyle⁴² Müslümanlara karşı savaş açanlarla Allah yolunda savaş yapılması kesin hükme bağlandı. Bundan sonraki süreç içerisinde vahyin sona ermesine kadar Müslümanlar'ın hangi durumlarda ve kimlerle savaşacağını, savaş esnasında nasıl davranılacağını ve savaşın nasıl sonlandırılacağını belirleyen âyetler nâzil oldu.⁴³

İlgili âyetler ve hadisler ışığında İslâm'da savaşın meşruiyetini sorgulayan İslâm alimleri, Müslümanlar'ın can ve ülke güvenliğini tehdit eden durumlarda ve Cenâb-ı Hakk'ın bütün insanlığa gönderdiği son din İslâm'ın insanlara ulaşmasını engelleyen güçlerle mücadelede savaşı nihai çare olarak görmüşlerdir. İslâm'da savaşın sebebi konusunda iki farklı temel görüş bulunmakla birlikte çoğunluğun görüşüne göre savaş, inanmayanların Müslümanlara savaş açmaları ve tecavüzkar davranmaları halinde mübah görülmüştür. Bu görüş sahiplerine göre Müslümanlara karşı savaşmayanlarla savaşmak ve bir kimseyi İslâm dinini benimsemediği için öldürmek caiz değildir. Azınlıkta kalan ikinci grubun görüşüne göre ise onların kâfir olmaları başlı başına bir savaş sebebi sayılmalıdır. Bu görüş sahiplerine göre Müslümanlardan veya anlaşmalı kimselerden başkası kalmayınca kadar mümkün oldukça savaşın sürdürülmesi gereklidir. Bu iki görüş sahiplerinin karşılıklı olarak ileriye sürdükleri delilleri bir tarafa bırakacak olursak İslâmiyet'in, zor ve baskı altında gerçekleşecek imanı geçersiz kabul ettiğini söylemek mümkündür. Yine inanmayan kimselerin hayatlarının sonuna kadar her an iman etme ihtimallerini ortadan kaldıran, kin ve nefrete sebebiyet verecek olan savaşı bir tebliğ aracı olarak görmek mümkün değildir. Dolayısıyla azınlıkta kalan ikinci grubun kendi dönemlerinin şartlarına uygun olarak ilgili âyet ve hadislerle aşırı anlam yüklediklerini söylemek mümkündür.⁴⁴

Bununla birlikte meseleye şartlı yaklaşan ve literatürdeki konu ile ilgili geniş tartışmaları görmezlikten gelen batılı araştırmacılar, İslâm'ın savaş anlayışını adaleti temin etmek ve haksızlığı gidermek şeklindeki temel amaç ve anlamından soyutlayarak dünyadaki herkesin İslâmiyet'i kabul etmesini ve İslâm hakimiyetine boyun eğmesini sağlamayı öngören bir kutsal savaş olarak kabul ederler.⁴⁵ Bu anlayışın Alman ders kitabına da yansıdığı ve Medine'ye hicretle birlikte nâzil olan ve savaşa izin veren ilk âyetlerin "Bu sırada Muhammed dini kılıç zoruyla yayma emri aldı." şeklinde takdim edildiği görülmektedir. Halbuki daha önce de zikredildiği gibi bu ilk âyetlerde düşmanın Müslümanlara saldırması ve onları yurtlarından çıkarmala-

⁴² "Size savaş açanlarla Allah yolunda siz de savaşın, ancak aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez."

⁴³ İlgili âyetler ve yorumları hakkında bilgi için bk. Ahmet Özel, "Cihad", *DİA*, VII (İstanbul 1993), s. 527-531; Ahmet Yaman, "Savaş", *DİA*, XXXVI (İstanbul 2009), s. 189-194.

⁴⁴ İslâm'da savaş sebebiyle ilgili ortaya çıkan iki farklı görüş ve delilleri hakkında geniş bilgi için bk. Ahmet Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı: Darülslâm-Darülharb*, İstanbul 1991, s. 80; a. mlf., "Cihad", s. 528-530; Ahmet Yaman, *İslâm Hukukunda Uluslararası İlişkiler*, Ankara 1998, s. 111-127; a. mlf., "Savaş", s. 191-192.

⁴⁵ Özel, "Cihad", s. 528, 530-531; Yaman, "Savaş", s. 190-191.

rı gibi savaş izninin belli şartlara bağlandığı dikkate alındığında bu ifadelendirme de bir bilgi yanlışlığının yapıldığını söylemek mümkündür. Şayet burada ilk âyetlere atıf yapılmadığı İslâm'ın ve Müslümanlar'ın savaş anlayışının genel olarak aktarıldığı ileri sürülecek olursa çoğunluğun görüşüne göre daha sonra nâzil olan âyetlerde de İslâm'da dini kılıç zoruyla yayma anlamına gelebilecek bir savaş anlayışının söz konusu olmadığını belirtmek gerekir. Dolayısıyla söz konusu ders kitabında düşmanla silahlı mücadeleye izin veren bu ilk âyetlerin “dini kılıç zoruyla yayma emri” olarak sunulmasının tamamen şartlı, önyargılı veya en azından tek taraflı bir yaklaşımla sunulduğu sonucuna varmak mümkündür.

Mekkeli müşrikler, Hz. Muhammed ve ona inanan müslümanlar üzerindeki siyasî ve iktisadî baskılarını Medine'ye hicretten sonra da sürdürdüler. Bu durum onlarla Müslümanlar arasında sırasıyla Bedir, Uhud ve Hendek isimleriyle anılan üç savaşın gerçekleşmesine neden oldu. İki taraf arasındaki savaş dönemi hicretin 6. (628) yılında imzalanan Hudeybiye Antlaşmasıyla sona erdi.⁴⁶ Ancak Mekkeli müşrikler on yıl yürürlükte kalması karara bağlanan antlaşma maddelerine iki yıl geçmeden muhalefet ettiler. Antlaşma maddelerine aykırı olmasına rağmen müttefikleri Benî Bekir kabilesinin Müslümanlar'ın müttefikleri olan Huzâa kabilesine düzenlemiş olduğu baskına destek verdiler. Ardından Hz. Peygamber'in Hudeybiye Antlaşması'nın bir gereği olarak Benî Bekir ile olan ittifaklarından vazgeçmelerini veya baskın sırasında öldürülen Huzâalılarının diyetlerini ödemeleri talebini reddettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber on bin kişilik bir ordu ile Mekke üzerine hareket etti. Bununla birlikte mecbur kalınmadıkça kan dökülmemesini emretti. Hz. Peygamber komutasında Mekke'ye giren İslâm ordusu ciddi bir mukavemetle karşılaşmadı. Sadece bir iki noktada ortaya çıkan direniş sebebiyle yirmi civarında müşrik öldürülmüş, buna karşılık iki veya üç Müslüman da şehit olmuştu. Mekke'ye girmesinin hemen ardından Kâbe'nin içinde ve civarında bulunan putları yıktıran Hz. Muhammed daha sonra Kâbe'yi tavaf etti. Ardından Kâbe kapısının önünde Mekke halkına hitap etti ve onlara İslâm'ın bazı emirlerini bildirdikten sonra hepsini affettiğini ilan etti.⁴⁷ Dolayısıyla Alman ders kitabında Hz. Muhammed'in 630 yılında Mekke'yi fethettiği, halkını bağışladığı ancak putları yerle bir ettirdiği şeklinde verilen bilgilerin İslâm tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle birebir örtüşüğünü söylemek mümkündür.

Ancak bunun sonrasında “Her zaman içerisinde Allah ve onun insanlara hediyesi olan kutsal taş bulunduğundan Mekke'nin kutsal merkezi Kâbe'yi yıktırmadığı ve bunun sonucu olarak Mekke'nin hac şehri olarak kaldığı” şeklinde zikredilen bilgilerde bir takım eksik ve yanlış bilgilerin yer aldığını belirtmek gerekir. Her şeyden önce İslâm anlayışına göre Allah Teâlâ

⁴⁶ Hudeybiye Antlaşması hakkında bilgi için bk. Muhammed Hamidullah, “Hudeybiye Antlaşması”, *DİA*, XVIII (İstanbul 1998), s. 297-299.

⁴⁷ Mekke'nin Fethi hakkında geniş bilgi için bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, II, 389-428; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 134-145; Fayda, “Muhammed”, s. 419; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 205-213; Yiğit-Küçük, *Siyer-i Nebî*, s. 297-305; Apak, *İslâm Tarihi I*, s. 297-304.

zaman ve mekandan münezzehtir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in Kâbe'yi yıktırmamasına birinci gerekçe olarak zikredilen "her zaman içerisinde Allah bulunan Kâbe" şeklinde bir nitelemeyi kabul etmek mümkün değildir. Bununla birlikte Kur'ân-ı Kerîm'de çeşitli isimlerle anılan Kâbe'yi, Allah'ın kendisine izafetle "benim evim" şeklinde nitelediğini,⁴⁸ ancak bunun ders kitabında belirtilen manaya delalet etmediğini belirtmek gerekir. Yine Hz. Peygamber'in Kâbe'yi yıktırmamasına ikinci gerekçe olarak zikredilen Hacerülesved taşı ile ilgili verilen bilgi de doğruyu yansıtmamaktadır. Hacerülesved taşının Hz. İbrahim tarafından Kâbe'nin inşası esnasında tavafin başlangıç noktasını belirlemek amacıyla yerleştirildiği konusunda kaynaklar ittifak halindedirler. Bununla birlikte bu taşın cennetten indirildiğini, Nûh tûfanı sırasında Ebû Kubeys dağında korunduğunu ve Hz. İbrahim'in Kâbe'yi inşası esnasında oradan getirilerek yerine konulduğunu gösteren bazı rivayetlere de rastlamak mümkündür. Ancak bu rivayetler İslâm alimlerinin çoğunluğu tarafından zayıf olarak kabul edilmiştir.⁴⁹ Dolayısıyla Alman ders kitabında çoğunluğun zayıf kabul ettiği bir rivayetin tek doğruymuş gibi sunulmasının objektif bir yaklaşım olmadığını söylemek mümkündür.

İslâm inancına göre Kâbe, Allah'ın emriyle Hz. İbrahim ve oğlu İsmail tarafından yer yüzünde yapılan ilk mabed (Âl-i İmrân sûresi 3/96) ve Müslümanlar'ın kiblesi olması sebebiyle kutsal bir mekandır. Müslümanlar namazlarını buraya yönelerek kılarlar ve yine hac ile umre ibadetlerinin rükünlerinden olan tavaf, Kâbe'nin etrafında dönmekle yerine getirilir. Hicretten on altı veya on yedi ay sonra Bakara sûresinin 144. âyetinin nâzil olmasıyla birlikte Kâbe Müslümanlar'ın kiblesi haline gelmiş yani namazlar Kâbe'nin bulunduğu istikamete yönelerek kılınmaya başlanmıştır.⁵⁰ Tabiatıyla Hz. Peygamber'in Mekke'yi fethettikten sonra yaptığı ilk iş Müslümanlar'ın kiblesi olan Kâbe'yi yıkmak yerine onu müşriklerin putlarından temizlemek olmuştur.

İslâm'da hac ibadetinin ne zaman farz kılındığı hakkında farklı rivayetler bulunmakla birlikte bunlar arasında en fazla kabul göreni hicretin 9. yılında farz kılındığını bildiren rivayetlerdir. Böylece Mekke'nin fethiyle birlikte putlardan temizlenen Kâbe, hac ibadetinin farz kılınmasının ardından Müslümanlar'ın hac merkezi haline gelmiş oldu (Âl-i İmrân sûresi, 3/97). Daha sonra aynı yıl içerisinde nâzil olan Berâe (Tevbe) sûresinin ilk yirmi sekiz âyetinde bildirilen hükümler doğrultusunda bundan sonra hiç kimsenin müşrik olarak hac yapamayacağı,

⁴⁸ Bakara sûresi, 2/125; Hac sûresi, 22/26. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de Kâbe'ye verilen diğer isimler hakkında bilgi için bk. Sadettin Ünal, "Kâbe", *DİA*, XXIV (İstanbul 2001), s. 14-15.

⁴⁹ Salim Ögüt, "Hacerülesved", *DİA*, XIV (İstanbul 1996), s. 433. Ayrıca karşılaştırmalı olarak bk. Mahmud Es'ad, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1983, s. 325-326.

⁵⁰ Ünal, "Kâbe", s. 15; Kamil Yaşaroğlu, "Kâbe (Fıkıh)", *DİA*, XXIV (İstanbul 2001), s. 21; Ahmet Özel, "Kible (İslâm'da Kible)", *DİA*, XXV (Ankara 2002), s. 366-367.

Kâbe'nin çıplak olarak tavaf edilemeyeceği ve daha önceki anlaşmaların iptal edildiği ilan edildi. Böylece Kâbe, sadece Müslümanlara tahsis edilmiş oldu.⁵¹

Hz. Peygamber'in hayatının kronolojik anlatımının yapıldığı bu ilk iki alt başlık altında onun sadece Mekke müşrikleriyle olan mücadelesine yer verildiği dikkatleri çekmektedir. Bununla birlikte Yahudiler ve Hristiyanlarla olan ilişkilerine dair herhangi bir bilgiye temas edilmeyeceğini belirtmek gerekir. Bu konuya tarihsel olayların anlatımı şeklinde olmasa da bu dinlerin öğretileri bağlamında üçüncü alt başlık altında değinildiği görülmektedir.

Öğreti ve Kutsal Yazılar

"Öğreti ve Kutsal Yazılar" adını taşıyan üçüncü alt başlık altında Hz. Muhammed'in tebliğ etmiş olduğu İslâm dininin temel öğretilerinden bazıları ve yine İslâm dininin iki temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim ve hadisler hakkında bilgiler verilmektedir.

Bu kısımda öncelikle Muhammed'in, İslâm'ı yani tek tanrı olan Allah'a kendini teslim etmeyi öğrettiği kaydedilmektedir. Ardından onun diğer dinlere bakışı ele alınmakta ve Yahudiler ile Hristiyanların peygamberlerinin de öğretilerinde Allah'ın emirlerini bildirdiklerini kabul ettiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte onun kendisini son peygamber ve İslâm'ı ise en önemli vahiy olarak gördüğü bildirilmektedir.

Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği İslâm, bir ve tek olan Allah'a inanma ve onun emir ve iradesine eksiksiz teslimiyet esasına dayanır. Bu özelliği sebebiyle Hz. Muhammed'in tebliğ etmiş olduğu bu son ilahi din "İslâm" olarak isimlendirilmiştir (el-Mâide 5/3). Bununla birlikte İslâm anlayışına göre Allah'ın varlık ve birliğini tanıyıp O'nun iradesine teslim olma ilkesini esas kabul eden daha önceki peygamberlerin tebliğ ettikleri dinin adı da İslâm'dır. Hz. Adem'e verilen sahifeler, Hz. Musa'ya verilen Tevrat, Hz. İsa'ya verilen İncil ve Hz. Muhammed'e nâzil olan Kur'an öz itibarıyla birbirinden farklı değildir. Bundan dolayıdır ki Hz. Muhammed kendinden önceki peygamberleri tasdik etmiş ve bu peygamberlere imanı Müslüman olmanın şartı kabul etmiştir. Ancak asılları itibarıyla hak din İslâm'ı tebliğ eden Yahudilik ve Hristiyanlık dinleri zaman içerisinde kutsal kitaplarının maruz kaldığı değişiklikler ve farklı yorumlar sebebiyle tevhid inancından uzaklaştırılmıştır. Zaman içerisinde sokuşturulan aşırı teşbihler Yahudilikte tanrının antropomorfik tasvirine (insana benzetilmesine), Hristiyanlıktaki aşırı sevgi ise beşer olan İsa'nın ilahlaştırılmasına, dolayısıyla tevhiden teslise düşülmesine yol açmıştır. Allah'ın birliği hususunda ortaya çıkan bu karışıklıklar son ilahi kitap olan Kur'an'da düzeltilmiş ve yanlışlıklar giderilmiştir. Ayrıca Allah katında hak dinin İslâm olduğu bildirilmiş (Âl-i İmrân 3/19-20),

⁵¹ Abdülkerim Özeydin, "Hac (İslâm'da Hac)", *DİA*, XIV (İstanbul 1996), s. 387-389; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 219-221; Mustafa Fayda, "Hz. Peygamber'in Müşrik Araplara Karşı Siyasetinin Son Safhası", *Ebedî Risalet Sempozyumu*, İzmir ts., I, 121-126.

Ehl-i kitap olan Yahudiler ve Hristiyanlar Allah'ın dinine yeniden davet edilmiş ve bir olan Allah inancında buluşmaya çağırılmışlardır (Âl-i İmrân 3/64).⁵²

Bu anlatılanlar ışığında, Muhammed'in, tek tanrı olan Allah'a inanmayı ve ona kendini teslim etmeyi emreden İslâm'ı öğrettiği şeklinde Alman ders kitabında verilen bilgi tamamıyla doğrudur. Ancak onun Yahudiler ile Hristiyanların peygamberlerinin de Allah'ın emirlerini bildirdiğini kabul ettiği şeklinde verilen bilginin kısmen doğru olmakla birlikte eksik olduğunu belirtmek gerekir. Yukarıda da belirtildiği gibi İslâm anlayışına göre Hz. Muhammed, Hz. Musa ve Hz. İsa dahil Allah Teâlâ tarafından kendinden önce gönderilen bütün peygamberleri ve onların bildirdiklerini tasdik etmiştir. Ancak o, Yahudilik ve Hristiyanlık başta olmak üzere zaman içerisinde meydana gelen değişiklikler ve farklı yorumlar sebebiyle ilahi vahiyde meydana gelen sapma ve tahrifatı düzeltmek için gönderilmiş son peygamberdir. Söz konusu ders kitabında onun kendinden önce gönderilen peygamberleri tasdik ettiği dile getirilirken, olayın ikinci kısmından yani kendinden önceki peygamberlerin bildirdikleri ilahi vahiyde meydana gelen sapmaları ve tahrifatı düzeltmek üzere gönderilmiş olduğuna dair herhangi bir bilgiye yer verilmemektedir. Belki burada daha da önem arz eden husus konunun bütününe bakıldığında ortaya çıkmaktadır. Daha önce de işaret edildiği gibi Hz. Muhammed'in hayatının kronolojik anlatımının yapıldığı birinci ve ikinci alt başlıklarda onun tamamıyla Mekke'li müşriklerle olan mücadelesine yer verilmekte Yahudi ve Hristiyanlarla olan mücadelesine veya daha geniş anlamıyla ilişkilerine hiç temas edilmemektedir. Bu kısımda ise herhangi bir açıklamaya yer verilmeksizin onun bu dinlerin peygamberlerini tasdik ettiği bildirilmektedir. Bu iki açıklamaya birlikte bakıldığında öğrencinin zihninde Hz. Muhammed'in kendi zamanında var olan haliyle ve tabiatıyla günümüzde de var olan şekliyle Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerini kabul ettiği gibi bir anlayışın ortaya çıkmasına zemin hazırlandığı izlenimi uyanmaktadır. "Onun kendisini son peygamber, İslâm'ı ise en önemli vahiy olarak gördüğü" şeklinde zikredilen bundan sonraki cümle de bu anlayışı pekiştirir mahiyettedir. Aslında onun söylediklerinde Yahudilik ve Hristiyanlık dininden farklı bir husus bulunmamakla birlikte Hz. Muhammed bencil bir anlayış içerisinde kendisini ve tebliğ ettiği İslâm dinini öne çıkarmakta ve kendisini son peygamber, tebliğ ettiği İslâm dinini ise en önemli vahiy olarak sunduğu şeklinde bir anlayışın ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Halbuki bu cümlenin "onun kendisini son peygamber, İslâm'ı ise kendinden öncekilerde meydana gelen sapmaları ve tahrifatı düzeltmek üzere gönderilen son vahiy olarak gördüğü" şeklinde bir ifadeye yer verilmesi daha doğru ve objektif bir yaklaşım olacaktır.

Bu başlık altında ele alınan ikinci konu İslâm dininin temel kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şerifler hakkındadır. Öncelikle Kur'an hakkında bilgi verilmekte ve Muhammed'in hayatı boyunca Allah'tan 114 vahiy aldığı bildirilmektedir. Bu vahiylerin yazıya geçirildiği

⁵² Daha geniş bilgi ve referanslar için bk., Ömer Faruk Harman, "İslâm (Vahiy Geleneği İçinde İslâm)", *DİA*, XXIII (İstanbul 2001), s. 2-5; a. mlf., "Kur'an (Kur'an ve Kitâb-ı Mukaddes)", *DİA*, XXVI (Ankara 2002), s. 412.

ve ölümünden yaklaşık yirmi yıl sonra Kur'an'da toplandığı kaydedilmektedir. "Sık sık okunması gereken kitap" anlamına gelen Kur'an'ın, İslâm'ın kutsal kitabı olduğu ve dindar Müslüman (kendisini Allah'a teslim eden kişi) için Kur'an'ın kelimesi kelimesine bağlayıcı olduğu vurgulanmaktadır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Hz. Muhammed'in hayatı boyunca Allah'tan 114 vahiy aldığı şeklinde verilen bilgi yanlıştır. Ancak bu yanlışlık muhtemelen bir sehiv eseri olmalıdır. Doğrusu Hz. Muhammed'e nâzil olan Kur'an-ı Kerîm 114 sûreden oluşmaktadır. Bununla birlikte bu durum Hz. Peygamber'in 114 vahiy aldığı anlamına gelmez. Çünkü bu sûrelerin her biri bir defada nâzil olmamıştır. Hz. Peygamber'e peyderpey nâzil olan bu âyetler bir taraftan sahabe tarafından ezberlenirken bir taraftan da vahiy katipleri tarafından o dönemde mevcut olan malzemeler üzerinde yazıya geçirilmekteydi. Ayrıca her yıl Ramazan ayında Hz. Peygamber ile Cebrâil'in o ana kadar inen âyetleri birbirlerine karşılıklı olarak okumaları neticesinde nâzil olan âyetlerin sûrelerdeki yerleri belirlenirdi. Vahyin ne zaman sona ereceği bilinmediğinden Kur'an-ı Kerîm, Hz. Peygamber'in sağlığında bir kitap haline getirilmemişti. Bununla birlikte onun vefat ettiği yılın Ramazan ayında Cebrâil ile karşılıklı olarak ikişer defa okumalarından Kur'an-ı Kerîm'in tertibi yani hangi âyetin hangi sûrede ve hangi sûrenin Kur'an-ı Kerîm'de hangi sırada yer alacağı belirlenmişti. Yine pek çok sahabe de Kur'an-ı Kerîm'i bu tertip üzere ezberlemişti. Ancak özellikle Yemâme Savaşı olmak üzere Hz. Peygamber'in vefatından sonra gerçekleşen savaşlar esnasında bu hafız sahâbilerden bir kısmının şehit olması Kur'an-ı Kerîm'in bir kitap haline getirilmesi fikrinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hz. Ömer tarafından dile getirilen bu fikir, dönemin halifesi Hz. Ebû Bekir (11-13/632-634) tarafından uygulamaya konulmuş ve Zeyd b. Sâbit başkanlığında oluşturulan bir komisyon tarafından Hz. Muhammed'in vefatının üzerinden henüz iki yıl geçmeden iki kapak arasında bir kitap haline getirilmiştir. Daha sonraki süreç içerisinde Hz. Osman'ın (23-35/644-656) halifeliği döneminde yine Zeyd b. Sâbit başkanlığında toplanan komisyon tarafından bu nüsha esas alınmak suretiyle yedi nüsha daha meydana getirildi. Çoğaltılan bu nüshalardan biri Medine'de bırakılırken geride kalanları Mekke, Kûfe, Basra, Şam, Yemen ve Bahreyn olmak üzere birer kâri ile birlikte diğer vilayetlere gönderildi.⁵³

Yukarıda verilen bilgiler ışığında Alman ders kitabında belirtilen, vahiylerin Hz. Muhammed'in sağlığında yazıya geçirildiği bilgisi doğrudur. Ancak onun vefatından yirmi yıl sonra kitap haline getirildiği bilgisini doğru kabul etmek mümkün değildir. Burada iki ihtimal akla gelmektedir. Bunlardan birincisi söz konusu metinde "2" yazılacakken yazım hatası sebebiyle "20" yazılmış olmasıdır. Birinci ihtimal devre dışı bırakılarak "20" rakamının doğru yazıldığı varsayımından hareket edilmesi durumunda, ikinci ihtimal olarak ders kitabı müelliflerinin verdikleri bu tarihlendirmede Kur'an-Kerim'in Hz. Osman döneminde yedi nüsha olarak çoğaltılması hadisesini esas aldıklarını düşünmek mümkündür. Ancak bu durumda yukarıda da belirtildiği gibi

⁵³ Abdülhamit Birişik, "Kur'an (Tarihi)", *DİA*, XXVI (Ankara 2002), s. 385-386.

Kur'an-ı Kerim'in Hz. Ebu Bekir zamanında kitap haline getirildiği dikkate alındığında bu bilgiyi doğru kabul etmek mümkün olmayacaktır.

Kur'an-ı Kerim hakkında verilen bilgilere ilave olarak zikredilen "sık sık okunması gereken kitap"⁵⁴ anlamına gelen Kur'an'ın, İslâm'ın kutsal kitabı olduğu bilgisi doğrudur. Bunun devamında yer alan cümlede dindar Müslüman (kendisini Allah'a teslim eden kişi) için Kur'an'ın kelimesi kelimesine bağlayıcı olduğu şeklinde verilen bilgi doğru gözükmeyle birlikte izaha muhtaçtır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, Kur'an'ın kelimesi kelimesine bağlayıcı olmasını sadece dindar Müslümanla sınırlandırmak doğru değildir. İslâm anlayışına göre dindar olsun veya olmasın her bir Müslüman Kur'an-ı Kerim'in her bir kelimesinin Allah'ın vahyi olduğunu kabul etmek ve ona inanmak zorundadır. Ancak Kur'an-ı Kerim'de yer alan ifadeleri lafız manasıyla veya yorumlayarak kabul etme noktasında durum farklılık arz eder.⁵⁵ Dolayısıyla burada dindar Müslüman için Kur'an'ın kelimesi kelimesine bağlayıcı olduğu sözünü daha önce açıkladığımız gibi Selefiyye ekolüne bağlı Müslümanlar'ın Kur'an'ın her bir ifadesini lafız manasıyla kabul ettikleri kastedilmekte ise bu cümleyi doğru kabul etmekte bir mahzur görünmemektedir.

Bundan sonraki kısımda İslâm'ın ikinci temel kaynağı olduğu belirtilen hadisler hakkında bilgiler verilmektedir. Öncelikle hadislerin yani Peygamber'in konuştuklarını ve yaptıklarını anlatan metinlerin de Kur'an gibi bağlayıcı olduğu bildirilmektedir. Ardından hadislerin de Peygamber'in ölümünden sonra toplandığı ve tanrının istediği şekilde davranmaları için insanlara örnek olarak aktarıldığı kaydedilmektedir. Son cümle olarak Kur'an ve hadislerin, günümüzde İslâm ülkelerindeki insanların yaşayış biçimlerini belirleyen İslâm kurallarının çekirdeğini oluşturduğu belirtilmektedir.

İslâm literatüründe hadis kelimesi, Hz. Peygamber'in sözlerini, fiillerini ve tasviplerini (takrir) anlatmak için kullanılan bir terimdir. Bunların yanı sıra hadis alimleri Hz. Peygamber'in yaratılışıyla ilgili özelliklerini (şemâil) ve ahlâkî vasıflarını da hadisin kapsamı içerisinde mütalaa etmişlerdir. Hadislerin Müslümanlar için bağlayıcılığı, Kur'an'da pek çok âyette dile getirilmiştir. Otuzdan fazla âyette Hz. Peygamber'e itaat emredilirken, Haşr sûresinin 7. âyetinde "Resûlün size verdiğini alın, yasakladığından da sakının" buyrulurken bu konuda kesin bir talimat verilmiştir. Ahzâb sûresinin 36. âyetinde Allah ile Peygamber'in verdiği hükümlere Müslümanlar'ın aykırı davranma serbestliğinin bulunmadığı zikredilirken, yine aynı sûrenin 21. âyetinde Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlarla Allah'ı çok zikredenler için Resûlullah'ın güzel bir örnek olduğu belirtilmiştir. İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre hadislerin lafızları Hz. Peygam-

⁵⁴ Kur'an kelimesinin hemzeli olduğunu kabul edenler arasındaki üç görüşten birisi, "okumak" (kıraat, tilâvet) manasına gelen "kara'e" fiilinden isim olduğu şeklindedir ve nitekim Kur'an-ı Kerim sık okunması tavsiye edilen bir kitaptır. Kur'an kelimesinin türediği kök hakkında geniş bilgi için bk. Abdülhamit Birışık, "Kur'an (Tarifi ve İsimleri)", *DİA*, XXVI (Ankara 2002), s. 383.

⁵⁵ Kur'an-ı Kerim'in açıklanması ve yorumlanması hakkında geniş bilgi için bk. Mehmet Paçacı, "Kur'an (Açıklanması ve Yorumlanması)", *DİA*, XXVI (Ankara 2002), s. 398-401.

bere, mana ve mefhumu Allah'a aittir. Bu sebeple Kur'an vahy-i metlûv (okunan vahiy), sünnet veya hadisler ise vahy-i gayr-i metlûv (okunmayan vahiy) kabul edilmiştir. Bununla birlikte hadisler anlamla birlikte lafzın da Allah'a ait olmaması, hem lafzı hem manasıyla muciz bulunmaması, bizzat Hz. Peygamber'in emriyle tamamının yazıya geçirilmemesi ve ibadet maksadıyla ezberlenip okunmaması bakımından Kur'an'dan ayrılmıştır.⁵⁶ Dolayısıyla Peygamber'in yaptıklarını ve konuştuklarını anlatan hadislerin de Kur'an gibi bağlayıcı olduğu şeklinde Alman ders kitabında aktarılan bilgiyi doğru kabul etmekle birlikte hadis kelimesinin Hz. Peygamber'in söylediklerinden ve yaptıklarından başka tasviplerini de içerdiğini belirtmek gerekir.

Allah'ın ilâhi vahyine muhatap olan Hz. Peygamber'in kendi sözleriyle Kur'an âyetlerinin birbirine karıştırılması endişesi ile başlangıçta hadislerin yazıya geçirilmesine müsaade etmediği, kendi sözlerinin şifahî olarak rivayet edilmesini istediği bilinmektedir. Ancak zaman içerisinde bu endişesinin azalmasıyla birlikte izin isteyen bazı sahâbîlerin hadislerini yazmalarına müsaade etmesinden hareketle Hz. Peygamber'in hayatının sonuna kadar bu kesin tavrını sürdürmediğini söylemek mümkündür. Bu izni alan sahâbîlerin ezberledikleri hadisleri bir taraftan yazıya geçirmeye başlamalarıyla birlikte az sayıda da olsa "Sahîfe" adı verilen eserler ortaya çıkmaya başladı. Bununla birlikte muhtemelen Hz. Peygamber'in yapmadığı bir işi yapmaktan kaçınmak ve hadislerin kitap haline getirilmesi durumunda onların Allah'ın kitabına denk tutulmasından veya Kur'an'dan çok hadislerle meşgul olunacağı endişesinden başta Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer olmak üzere ilk halifeler döneminde resmî yoldan hadislerin tedvini cihetine gidilmemiştir. Ancak zaman içerisinde fetihlerin çoğalması, hadisleri bilen sahâbîlerin vefat etmeleri veya Medine'den farklı bölgelere gitmeleri ve Müslümanlar arasındaki siyasî ihtilafların artması bazı sahâbîlerde hadislerin yazıya geçirilme fikrinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu düşünce doğrultusunda hicrî birinci asırda tâbiînden olan talebelerine hadis yazdıran sahâbîlerin sayısının elliye bulduğu kaydedilmektedir. Bilindiği kadarıyla İslâm tarihinde hadislerin tedvîn edilmesini resmî olarak başlatan ilk halife, Emevî halifesi Ömer b. Abdülazîz olmuştur. Halife kendisine ulaştırılan hadisleri Müslümanlar'ın öğrenmeleri ve istifade etmeleri için çoğaltarak çeşitli bölgelere göndermiştir. Bu tedvin sürecini, hadislerin sistemli bir kitap halinde sunulmasını sağlayan tasnif türü eserlerin ortaya çıkması takip etmiştir.⁵⁷ Dolayısıyla hadislerin Peygamber'in ölümünden sonra toplandığı ve tanrının istediği şekilde davranmaları için insanlara örnek olarak aktarıldığı şeklinde Alman ders kitabında dile getirilen bilgiyi doğru kabul etmek gerekir.

⁵⁶ M. Yaşar Kandemir, "Hadis", *DİA*, XV (İstanbul 1997), s. 27-30. Ayrıca bk. Talat Koçyiğit, *Hadîs Tarihi*, Ankara 1988, s. 9-15.

⁵⁷ Kandemir, "Hadis", s. 30-33. Ayrıca bk. Koçyiğit, *Hadîs Tarihi*, s. 26-68, 199-207; Subhi es-Sâlih, *Hadîs İlimleri ve Hadîs İstılahları* (trc. M. Yaşar Kandemir), Ankara 1988, s. 10-38; M. Mustafa el-A'zamî, *İlk Devir Hadîs Edebiyatı* (trc. Hulusi Yavuz), İstanbul 1993, s. 34-58.

Görsel Malzemeler ve Yan Bilgiler

Hız. Peygamber döneminin ele alındığı üç sayfa içerisinde “Q” kısaltması ile yedi yan bilgiye yer verilmiştir. Bu yan bilgilerden dört tanesi resimli görsel malzeme ile birlikte sunulmuştur. “Muhammed’in Ön Hazırlıkları” alt başlığını taşıyan ilk konunun işlendiği birinci sayfada iki görsel malzeme ve bunların altında iki yan bilgi yer almaktadır. Bunlardan birincisinde XII. yüzyılda Kuzey Afrika’da yazılmış bir Kur’an sayfasına yer verilmektedir (Q1). Hız. Muhammed’in vahiy almaya başlamasını anlatan metnin yanında böyle bir görsel malzemeye yer verilmesi gayet isabetli görünmektedir. Alt tarafa yazılan açıklayıcı bilgi de dindar Müslümanların Kur’an’ın içeriği (manâsı) gibi metnini (lafzını) de Allah’ın vahyi kabul ettikleri ve bu yüzden Kur’an’ın yazılı hale getirilmesinin ayrı bir sanata dönüştüğü belirtilmektedir.

Daha önceden de geçtiği gibi burada yapılan açıklamadan itikadî konularda Kur’an ve Sünnet’in lafzına bağlı kalan ve te’vili kabul etmeyen Selef ekolünün Halku’l-Kur’an konusundaki görüşüne yer verildiği anlaşılmaktadır. Kelam ekollerinin hepsi Kur’an’ın Allah tarafından insanlara gönderilen ilâhi bir kitap olduğunu kabul etmelerine rağmen manâ ve lafızları açısından farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Cehmiyye ve Mu’tazile âlimleri, Kur’an’ın hem lafzı hem de manâsı itibarıyla mahlûk olduğunu ileri sürerken, bu görüşün tam zıddını savunan Selef âlimleri ise Kur’an’ın manâsı gibi lafızlarının da hatta bu lafızları söylemenin (telaffuz) dahi mahlûk olmadığını savunmuşlardır. Bu iki görüş ortasında bir görüş ortaya koyan Ehl-i sünnet alimleri ise Allah kelâmı olan Kur’an’ın mâna itibarıyla kadim, lafızları ve insanlar tarafından okunuşu bakımından mahlûk olduğunu kabul etmişlerdir.⁵⁸ Bununla birlikte mezhepler arasındaki bu nazarî tartışma, Müslümanlar arasında Kur’an’ın metnine (lafzına) saygı hususunda herhangi bir farklılığa yol açmamış, yazımına ve okunmasına büyük bir özen göstermişlerdir. Ders kitabında da belirtildiği gibi onun yazımına gösterilen hassasiyet ve çaba Müslümanlar arasında hat sanatının gelişimine neden olmuştur. Ancak burada Kur’an’ın yazımının bir sanat halini almasını tek bir ekolün değil tüm Müslümanların ortak bir çabası olarak değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

İkinci görsel malzemede “Ordu Komutanı Muhammed” alt yazısıyla Hız. Muhammed’i yüz kısmıyla birlikte at sırtında resmeden 14. yüzyıla ait bir Pers minyatürüne yer verilmiştir. Bu resimde Hız. Peygamber’in yüzünün resmedilmesi kadar dikkat çeken diğer bir husus onun omuzları üzerinde melek görüntüsü veren kanatlı bir kız resmine yer verilmiş olmasıdır. Resmin altında yapılan açıklamada Muhammed’in yüzünün çok az resmedildiği, çünkü onu resmetmenin İslâm dininde tartışmalı olduğu belirtilmiştir (Q2). Öncelikle henüz Hız. Peygamber’in yapmış olduğu savaşlardan söz edilmemişken onun komutanlığını simgeleyen ve anlatılan konuyla alakası bulunmayan böyle bir minyatüre niçin yer verildiğini anlamak zor görünmektedir. Söz konusu ders kitabında da dolaylı olarak işaret edildiği gibi dindeki özel konuları sebebiyle

⁵⁸ Halku’l-Kur’ân konusunda mezheplerin görüşleri ve ileriye sürdükleri deliller hakkında geniş bilgi ve referanslar için bk. Yusuf Şevki Yavuz, “Halku’l-Kur’ân”, *DİA*, XV (İstanbul 1997), s. 371-375.

peygamberlerin resimlerinin çizilmesi İslâm alimleri tarafından caiz görülmez.⁵⁹ Yine İslâm anlayışında nûrânî varlıklar olarak kabul edilen meleklerle dişilik izafe edilmesi bizzat âyetlerle reddedilmiştir (es-Sâffât 37/149-150, ez-Zuhruf 43/19).⁶⁰ Dolayısıyla hem Hz. Peygamber'in yüz tasvirine hem de kanatlı bir kız şeklindeki melek suretine yer veren bu minyatürün seçilme gerekçesini anlamak mümkün değildir. Ayrıca Müslümanlar'ın kabullerini yansıtmayan böyle bir resme yer verilmesini karşı tarafa saygı esasını zorlayıcı bir durum olarak değerlendirmek de mümkündür.

Üçüncü görsel malzeme ve bunun altındaki yan bilgi ikinci sayfada yer almaktadır. Burada 879 yılında Kahire'de inşa edilen İbn Tolun camisinin şadırvanını, iç avlularını ve minarelerini gösteren bir resmine yer verilmiştir (Q3). Resmin altında yapılan açıklamada ise bu bölümlerin her camide bulunduğu belirtilerek birer cümle ile fonksiyonları hakkında bilgi verilmiştir. Müslümanlar'ın mabedi olan caminin bölümlerinin ve fonksiyonlarının böylesine görsel bir malzemeye tanıtılması gayet isabetli olmuştur. Bununla birlikte Mekke'nin fethinin ve Kâbe'nin Müslümanlar'ın hac merkezi haline getirilişinin anlatıldığı bu sayfada, bir sonraki sayfada yer alan Kâbe ile ilgili görsel malzemeye yer verilmesi, cami ile ilgili olan bu görsel malzemenin ise bir sonraki sayfaya bırakılmasının daha isabetli olacağı yönündeki kanaatimizi belirtmemiz gerekir.

Tamamı yan bilgilere ayrılan üçüncü sayfada ilk olarak Kâbe hakkında açıklayıcı bilgilere ve bu bilgilerin yan tarafında ise Kâbe'yi tavaf eden Müslümanları kuş bakışı gösteren bir görsel malzemeye yer verilir (Q4). Yapılan açıklamada, doğru bir şekilde, Muhammed'in zamanında olduğu gibi bugün de binlerce hacı tarafından ziyaret edilen Kâbe'nin Müslümanlar için dünyanın en kutsal mekanı olduğu bildirilir. Yine kurucusu İbrahim'in Yahudilik ve Hristiyanlıkta olduğu gibi İslâm dininde de tek tanrılı dinin atası kabul edildiği kaydedilir. Nitekim Kur'an'ı Kerim'de Kâbe'nin Hz. İbrahim tarafından inşa edildiğini gösteren âyetler mevcuttur (el-Bakara 2/125-127, el-Hac 22/26). Bununla birlikte Hz. İbrahim'den önce Kâbe'nin mevcut olup olmadığı ve şayet mevcut ise ondan önce kimin tarafından inşa edildiği hususunda kesin bir bilgi mevcut değildir.⁶¹

Kâbe'yi inşa eden Hz. İbrahim, Alman ders kitabında da belirtildiği gibi Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm dininde en büyük ata ve temel referans noktası kabul edilir. Kur'an-ı Kerim'de diğer peygamberlere nispetle hakkında daha fazla bilgi verilen Hz. İbrahim, tevhid akidesinin ve Kâbe'nin kurucusu olarak takdim edilir (el-Bakara 2/125; Âl-i İmrân 3/67,95; en-Nisâ 4/125; el-Hâc 22/78). Hz. Peygamber'e doğru yola yönelerek İbrahim'in dinine uyması emredilirken (Âl-i İmrân 3/95); Allah'ın onu doğru yola, gerçek dine, hakka yönelen ve puta

⁵⁹ Tuncay Başoğlu, "Resim", *DİA*, XXXIV (İstanbul 2007), s. 581.

⁶⁰ İslâm inancında melek anlayışı hakkında bilgi için bk. M. Sait Özervarlı, "Melek (İslâm İnancında Melek)", *DİA*, XXIX (Ankara 2004), s. 40-42.

⁶¹ Geniş bilgi için bk. Ünal, "Kâbe", s. 15-16.

tapanlardan olmayan İbrahim'in dinine ilettiği bildirilir (el-En'âm 6/161). Yine gerçek iman sahiplerine Müslüman ismini çok önceden İbrahim'in verdiği bildirilerek (el-Hâc 22/78), İslâm ümmetine İbrahim'in Hanîf dinine uyması (Âl-i İmrân 3/95) ve din bakımından en güzel yolun İbrahim'in dinini benimsemek suretiyle izlenen yol olduğu ifade edilir (en-Nisâ 4/125).⁶²

Kâbe'nin bugünkü son şeklini 683 yılında aldığı bilgisi Abdullah b. Zübeyr zamanında gerçekleştirilen inşasına işaret etmektedir. Abdullah b. Zübeyr'in halifeliğini ilan etmesi üzerine Mekke'yi kuşatan Emevî ordusunun mancınıklarla attığı taşlar ve bu esnada çıkan yangın neticesinde Kâbe tamamen tahrip oldu. Bunun üzerine duvarların kalan kısımları da yıkılarak Hz. İbrahim'in temelleri esas alınmak suretiyle Kâbe yeniden inşa edildi. Bu sırada güneybatı ve kuzeydoğu duvarlarını hatim ile birleştirerek hicr kısmı binaya dahil edildi. Ayrıca daha önce Kureyşliler tarafından 18 arşına çıkarılan binanın yüksekliği 27 arşına çıkarıldı (64/6849. Bundan sonraki süreç içerisinde farklı zamanlarda Kâbe üzerinde kısmî tamiratlar gerçekleştirilmiş ise de ders kitabında da işaret edildiği gibi tamamen yıkılarak yeniden inşa edilmesi söz konusu olmamıştır.⁶³

Beşinci yan bilgi "Müslümanlar'ın Yahudi ve Hristiyanlara Karşı Tutumu" başlığını taşımaktadır. Burada herhangi bir yorum yapılmaksızın Mâide sûresinden Yahudi ve Hristiyanlarla ilgili 65, 68, 69, 72, 75, 83. âyetler olmak üzere altı âyetin mealı zikredilmiştir (Q5). Meal-ler, Ludwig Ullmann tarafından tercüme edilen ve Leo W. Winter tarafından gözden geçirilen, 1959 yılında Münih'te basılmış olan *Der Koran* isimli eserden alınmıştır. Öncelikle, burada sadece âyet meal-leri zikredilmiş olduğundan başlığın "Müslümanlar'ın" yerine "İslâm'ın Yahudi ve Hristiyanlara Karşı Tutumu" şeklinde verilmesinin daha isabetli olacağı kanaatimizi belirtmemiz gerekir. İkinci husus olarak Yahudi ve Hristiyanlar hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan âyet sayısının altı âyet ile sınırlı olmadığını belirtmek gerekir. Buna rağmen söz konusu ders kitabında bu âyetlerin seçimi konusunda hangi hususun dikkate alındığı yönünde herhangi bir açıklama yapılmış değildir. Ancak seçilen âyetlerin İslâm dininin Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerine karşı genel tutumunu tam olarak ortaya koyan âyetler olmadığını, daha çok genel anlamda bu üç dinin ortak noktalarına ve özellikle de tahrif edilmemiş hallerine vurgu yapan âyetler olduğunu belirtmek gerekir. Son olarak âyet numaraları ile ilgili hususa temas etmek gerekecektir. Söz konusu ders kitabında 65. âyetin 66, 68. âyetin 69 olmak üzere âyetlerin hep bir fazla numaralandırıldığı görülmektedir. Tercümelerin alındığı meal kitabını görme imkanımız olmadığından kesin bir şey söyleyemesek de bu durumun sûrenin başında bulunan besmele kısmının birinci âyet olarak kabul edilmesinden kaynaklanmış olması kuvvetle muhtemeldir.

⁶² Hz. İbrahim hakkında geniş bilgi ve referanslar için bk. Ömer Faruk Harman, "İbrahim", *DİA*, XXI (İstanbul 2000), s. 266-272; İsmail Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul 2004, s. 200-270.

⁶³ Kâbe'nin inşası ve zaman içerisindeki onarımlar hakkında geniş bilgi ve referanslar için bk. Ünal, "Kâbe", s. 15-17.

İslâm'ın Yahudi ve Hristiyanlara karşı tutumu konusu üzerinde daha önce durulduğundan burada yeniden ele almaya gerek yoktur. Ancak burada ders kitabında zikredilen âyetlerin temas etmiş olduğu hususların altını çizmekle yetinilecektir. Ders kitabında zikredilen âyetlerin ilkinde eğer Ehl-i kitap mensupları iman etseler ve Allah'a karşı gelmekten sakınsalardı, onların kötülüklerinin örtüleceği ve naim cennetlerine konulacakları bildirilmektedir (Maide, 65). Aynı sûrenin 68. âyetinde ise Ehl-i kitabın, Tevrat, İncil ve Kur'an'ı uygulamadıkça hiçbir şey üzere olmadıkları bildirilmekte ve ders kitabında zikredilmeyen aynı âyetin devamında Hz. Muhammed'e hitaben Rabbinden kendisine indirilen Kur'an'ın onlardan çoğunun taşkınlığını ve küfrünü artıracakı haber verilmekte ve bu kâfirler toplumu için üzülmemesi bildirilmektedir. Bir sonraki âyette ise inananlar (Müslümanlar) ile Yahudiler, Sâbiîler ve Hristiyanlar'dan Allah'a ve ahiret gününe inananlar ve sâlih ameller işleyenler için hiçbir korkunun bulunmadığı ve onların mahzun da olmayacakları müjdelenmiştir (Maide 69). Bu âyetin Alman ders kitabında verilen mealinde sayılan gruplar arasında Müslümanlar ve Sâbiîler zikredilmemiştir. Daha sonra "Allah, Meryem oğlu Mesih'tir" diyenlerin kâfir olduğunu bildiren aynı sûrenin 72. âyetinin baş tarafının mealine yer verilmektedir. Bundan sonra aynı konuya temas eden, Meryem oğlu Mesih'in sadece bir peygamber olduğunu ve ondan önce de nice peygamberlerin gelip geçtiğini bildiren 75. âyetin ilk kısmının mealı zikredilmiştir. Son olarak iman edenlere düşmanlık etmede en şiddetli olanların Yahudiler ve Allah'a ortak koşanların olduğunu ve yine iman edenlere en yakın olanın Hristiyan olduklarını söyleyenlerin olduğunu, çünkü onların içinde büyüklük taslamayan keşişlerin ve rahiplerin bulunduğunu zikreden 82. âyete yer verildiği görülmektedir.

"İslâm'a İnanmanın Gerekleri" başlığını taşıyan altıncı yan bilgide İslâm'ın beş temel şartı zikredilmiştir (Q6). Bu kısımda herhangi bir yorum yapılmaksızın Kelime-i şehâdet, namaz, oruç, hac, zekat olmak üzere İslâm'ın beş şart üzerine kurulu olduğunu bildiren İbn Ömer'in rivayet ettiği hadis, Buhârî'nin *Sahîh* adlı eserinin Almanca tercümesinden aynen nakledilmiştir.

Yedinci yan bilgi "Kadın Hakları ve Yükümlülükleri" başlığını taşımaktadır. Bununla birlikte bu başlık altında sadece Peygamber hanımlarının ve müslüman kadınların örtünmelerini emreden Ahzâb sûresinin 53, 55 ve 59. âyetlerinin belli kısımlarının mealleri zikredilmiştir (Q7). Her şeyden önce verilen bilginin seçilen başlığı karşılamadığı ve bunun ilmi anlamda büyük bir eksiklik olduğu gayet açıktır. Diğer taraftan söz konusu ders kitabının âyetlerle de ortaya koyduğu gibi İslâm'ın Müslüman kadınların örtünmesini emrettiği bilgisi doğrudur. Ancak İslâm'da kadın haklarının ve yükümlülüklerinin sadece kadınların örtünmesine hasredilmesi bu konuda taraflı bir yaklaşım sergilendiğini akla getirmektedir. Aynı şekilde İslâm'ın kadın hakları ve yükümlülükleri konusunda daha pek çok emri mevcut iken bunun sadece örtünmeye indirgenmesi öğrencinin eksik ve şartlı bilgileneşine yol açacağı da muhakkaktır.

Hiz. Peygamber dönemini anlatan konunun sonunda üç soruya yer verilmiştir. Bunlardan birincisinde Hiz. Muhammed'in hayatının bir tabela halinde hazırlanması ve Hiz. İsa'nın hayatıyla karşılaştırılarak benzer ve farklı noktaların tespit edilmesi istenmektedir. İkinci soruda Q5'te verilen yan bilgiye atıfla Hiz. Muhammed'in İslâm ile Yahudi ve Hristiyanlık dinleri arasında-

daki ilişkiyi nasıl gördüğünün tespit edilmesi istenmektedir. Üçüncü soruda ise sınıf arkadaşlarından Müslüman olanlara Q6 ve Q7’de zikredilen görevlerin onlar için ne anlam ifade ettiğinin sorulması istenmektedir. Ayrıca bu sorular arasına Q2’de zikredilen görev de dahil edilmektedir.

Ünitenin sonunda öğrencinin ele alınan konuyu daha iyi kavramasını ve konu üzerinde daha fazla araştırma yapmasını sağlayıcı sorulara yer verilmesinin gayet isabetli olduğunu söylemek gerekir. Bununla birlikte ikinci ve üçüncü sorularda eleştiri yöneltilebilecek bazı hususlar dikkat çekmektedir. Konu anlatımı sırasında Hz. Muhammed’in Yahudi ve Hristiyanlarla ilişkilerine hiç temas edilmemiş ve yine yukarıda da belirtildiği gibi atıf yapılan Q5’te İslâm’ın söz konusu dinler hakkındaki genel tutumunu ortaya koyacak âyetlere yeterince yer verilmemiştir. Dolayısıyla bu hususlar dikkate alınmaksızın ikinci soruda Hz. Muhammed’in İslâm ile bu dinler arasındaki ilişkiyi nasıl gördüğünün sorulmasını isabetli bulmak pek mümkün görünmemektedir. Belki bu soruda Q5’te zikredilmeyen konu ile ilgili diğer âyetlerin araştırılması ve ondan sonra böyle bir soruya cevap verilmesinin istenmesi daha makul ve objektif olurdu. Aynı şekilde üçüncü soruda da verilen bilgi ile istenen arasında tam bir uyum olduğunu söylemek zor görünmektedir. Soruda referans olarak gösterilen Q6’da İslâm’ın beş şartı verildiğinden bunların Müslüman öğrenciler için ne anlam ifade ettiğinin sorulması gayet mantıklıdır. Ancak Q7’de “Kadın Hakları ve Yükümlülükleri” gibi genel bir başlık altında sadece örtünme ile ilgili âyetler zikredildiğinden, burada yöneltilen soruda da Müslüman öğrencilerden doğrudan örtünme ile ilgili görüşlerinin sorulması daha isabetli olacaktır. Belki bundan daha fazla dikkat çeken aynı soru içerisinde “Ordu Komutanı Olarak Muhammed” başlığı verilen Q2’ye atıf yapılmasıdır. Bu kısımda daha önce de eleştirdiğimiz gibi Hz. Peygamber’in yüzünü gösteren ve omzu üzerinde kanatlı bir kız şeklinde melek resmi bulunan Müslümanlar’ın onaylamadığı bir minyatüre yer verilmekte ve Müslümanlara yüklenen herhangi bir görevden bahsedilmemektedir. Şayet burada verilen başlıktan hareketle Müslümanlar’ın cihad hakkındaki görüşleri sorulmakta ise bunun açık bir şekilde zikredilmesi kanaatimizce daha uygun olacaktır.

Sonuç

Geschichte und Geschehen 3 isimli tarih ders kitabı, Müslüman olmayan müellifler tarafından Almanya'daki Hristiyan lise öğrencileri için hazırlanmıştır. Ortaçağ'da Avrupa'yı etkileyen dinler arasında görülen İslâm dininin anlatımına Hz. Muhammed döneminden başlanmıştır. Bu kısma İslâm literatüründeki "Resûlullah" tabirine karşılık gelen "Muhammed, Allah'ın Peygamberi" şeklinde bir başlık verilmek suretiyle oldukça objektif ve tarafsız davranılmıştır. Bununla birlikte yazının bütünü dikkate alındığında bazen tek taraflı yorumlarla, bazen de sınırlı bilgi vermek suretiyle başlıkta ortaya konan bu tavrın doğrudan veya dolaylı olarak yer yer terk edildiğini söylemek gerekmektedir. Hz. Muhammed'in insanları İslâm'a daveti, bir devlet kuruluşundan bahseder gibi "İslâm dinini kurdu." şeklinde ifade edilmiştir. Onun tek tanrı fikrine sahip olması, Hristiyanlar'ın ve Yahudiler'in yaşadığı yerlere yaptığı gezilerin bir sonucu olarak izah edilmiştir. Mekke halkının İslâm'ı kabul etmemek için başlangıçta gösterdiği direnç tamamıyla ticarî menfaatlerini kaybetme endişelerinden ibaret görülmüştür. Mekke müşriklerle olan mücadelesinde hayatta kalmasının tek açıklaması amcası Ebû Tâlib'in himayesiyle izah edilmiştir. Medine'ye hicreti bir kaçış olarak nitelenmiş ve Medineliler tarafından kabul edilmesi tamamen şansının bir yardımı olarak sunulmuştur. Bu kısımda başlıktaki yaklaşımın tamamen aksine "cesur vaiz" olarak nitelenen Hz. Muhammed, âdetâ Medine'deki karışıklıklardan istifade eden bir fırsatçı olarak gösterilmiştir. Medine'ye hicretten sonra verilen cihad izni, hiçbir yoruma müsaade etmeyecek şekilde "dini kılıç zoruyla yayma emri" olarak ifade edilmiştir.

Hz. Muhammed'in kendinden önce gönderilen peygamberleri tasdik ettiği bildirilirken, kendinden önceki peygamberlerin bildirdikleri ilahi vahiyde meydana gelen sapmaları ve tahrifatı düzeltmek için gönderilmiş olduğuna dair hiçbir bilgiye yer verilmemiştir. Ardından Müslümanlar'ın Yahudi ve Hristiyanlara karşı tutumuna dair ayetler zikredilirken, bu üç dinin ortak noktalarına vurgu yapan ayetlere yer verilmek suretiyle "onun kendisini son peygamber ve İslâm'ı en önemli vahiy olarak görmesi" dışında bir farkın olmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Aynı şekilde tamamen indirgemeci bir yaklaşımla, İslâm'da kadınların hak ve yükümlülüklerinden bahsederken sadece Peygamber hanımlarının ve Müslüman kadınların örtünmelerini emreden ayetlere yer verilmekte, ancak kadınların diğer hak ve sorumluluklarından hiç bahsedilmemektedir. Böylece öğrencinin zihninde Hz. Muhammed ve onun tebliğ ettiği İslâm dini hakkında eksik bilgilenme sebebiyle birtakım kuşkuların oluşmasına zemin hazırlanmıştır.

Söz konusu yazıda az da olsa bir takım bilgi yanlışlarına düşüldüğü de görülmektedir. Kâbe'den "her zaman içerisinde Allah bulunan Kâbe", diye bahsedilirken; süre sayısı ile karıştırılarak Hz. Peygamber'in hayatı boyunca 114 vahiy aldığı belirtilmiştir. Belki de sehven Kur'an-ı Kerim'in Hz. Muhammed'in vefatından yirmi yıl sonra kitap haline getirildiği bildirilmiştir. Yine Kur'an'ın kelimesi kelimesine bağlayıcı olması, sadece dindar Müslümanlara hasredilmiştir.

Açık bir dille ötekinin kutsalına saygıyı zedeleyecek bir ifadeye rastlanmamakla birlikte kanatlı bir kız şeklindeki melek suretiyle Hz. Peygamber'in yüz tasvirini içeren bir minyatüre yer verilmesi, İslâm dinindeki melek inancına tamamen aykırı olan ve saygı esasını zorlayan bir tavrı olmuştur.

Mohammed, der Prophet Allahs

Das Christentum war nicht die einzige Religion, die im Mittelalter Einfluss auf Europa ausübte. Auf der arabischen Halbinsel begründete Mohammed als Prophet den Islam. Wer war dieser Mann und wie kam es zu seiner Verehrung?

Die Anfänge Mohammeds

Mohammed (570–632 n. Chr.) war ein Araber aus Mekka. Mekka war eine wichtige Handelsstadt, da sich hier mehrere große Karawanenwege kreuzten. Genauso wichtig war Mekka als Pilgerstadt, denn es gab hier Standbilder fast aller Götter der Araberstämme und jedes Jahr besuchten viele Pilger aus ganz Arabien die Stadt. Das alles brachte der Stadt und ihren Bewohnern Geld und Ansehen. Bewohnt wurde Mekka vom Araberstamm der Quraisch („Haie“). Er bestand – wie alle Stämme – aus mehreren Sippen, das waren Großfamilien, die sich nach einem gemeinsamen Vorfahren nannten. An der Spitze stand der Sippenälteste, der die Mitglieder der Sippe leitete und schützte. Mohammed gehörte zur Sippe der Haschim. Da seine Sippe zwar angesehen, aber nicht reich war und er schon früh seine Eltern verloren hatte, musste Mohammed seinen Lebensunterhalt als Karawanenführer selbst verdienen. Das hörte auf, als er die Witwe Chadidscha, eine reiche Händlerin, heiratete. Mit etwa 40 Jahren zog er sich immer häufiger in die Einsamkeit der Wüste bei Mekka zurück. Er dachte über all das nach, was er auf seinen Reisen von Juden und Christen über den einen Gott gehört hatte. Eines Tages, so berichtete er später, sei ihm dabei der Erzengel Gabriel erschienen und habe ihm befohlen, die Menschen von der Vielgötterei abzubringen und zum Glauben an den einen Gott (arab. „Allah“) zu bekehren. So begann er in Mekka zu predigen. Doch nur wenige Stadtbewohner ließen sich bekehren. Sie fürchteten um ihre Geschäfte, wenn Mekka nicht mehr die Stadt der vielen Götter wäre. Nur dem Schutz durch seinen Onkel Abu Talib, dem Sippenältesten, verdankte Mohammed, dass man ihn nicht tötete.

Q1 Koranseite in arabischer Schönschrift

Nordafrika, 12. Jahrhundert. Fromme Muslime glauben, neben dem Inhalt des heiligen Buches sei auch die Schrift eine göttliche Offenbarung. Darum wurde die Schriftgestaltung des Koran zu einer eigenen Kunst.

Q2 Mohammed als Heerführer

Nur auf wenigen Darstellungen ist Mohammeds Gesicht zu erkennen, denn seine bildliche Darstellung ist im Islam sehr umstritten, persische Miniatur, 14. Jahrhundert.

 A: Erläutere, warum die Auswanderung („Hedschra“) Mohammeds nach Medina als herausragendes Ereignis für den Erfolg des Islam angesehen wird.

622

1492

Herrscher von Medina

Als Abu Talib starb, war Mohammed in Mekka nicht mehr sicher. Da kam ihm das Glück zu Hilfe. Pilger aus der ca. 350 km entfernten Stadt Medina waren auf den mutigen Prediger aufmerksam geworden. Er schien ihnen der Richtige zu sein, um in Medina, wo mehrere Araber- und Judenstämme zusammenlebten und Konflikte an der Tagesordnung waren, eine Friedensordnung zu schaffen. Mohammed ergriff die Gelegenheit. Ein Vertrag wurde ausgehandelt: Die Araber aus Medina nahmen Mohammeds Lehre an und machten ihn zu ihrem Oberhaupt. Im Jahre 622 floh er mit seinen Anhängern nach Medina; dieses Jahr der „Hedschra“ (Flucht) gilt seitdem als das Jahr 1 der islamischen Zeitrechnung. Mit einem Schlag war er ein mächtiger Mann. Jetzt, so wird überliefert, erhielt Mohammed von Allah den Befehl, seine Lehre auch mit Waffengewalt zu verbreiten. Im Jahr 630 eroberte er seine Geburtsstadt Mekka. Die Bewohner verschonte er, doch die Götterbilder ließ er zerstören. Nur die Kaaba (arab., d. h. Würfel), das zentrale Heiligtum Mekkas, ließ er bestehen. Denn in ihr waren immer schon Allah und sein Geschenk an die Menschen, ein heiliger schwarzer Stein, verehrt worden. So blieb Mekka Pilgerstadt.

Lehre und heilige Schriften

Mohammed lehrte den Islam, d. h. die „Hingabe“ an den einen Gott Allah. Dabei erkannte er ausdrücklich an, dass Allah seinen Willen schon in den Lehren der Propheten, an die Juden und Christen glaubten, mitgeteilt hatte. Allerdings betrachtete er den Islam als die wichtigste Offenbarung Allahs und sich selbst als den letzten Propheten. Mohammed soll Zeit seines Lebens 114 Eingebungen Allahs gehabt haben. Sie wurden aufgeschrieben und ca. 20 Jahre nach seinem Tod im Koran („das oft zu lesende Buch“) gesammelt. Der Koran ist das heilige Buch des Islam. Für die frommen Muslime (Islam/Muslim „derjenige, der sich [Allah] hingibt“) gilt er Wort für Wort. Genauso verbindlich sind die Hadithe, d. h. die „Berichte“ über die Taten und Aussprüche Mohammeds. Sie wurden ebenfalls bald nach seinem Tod gesammelt und liefern den Muslimen vorbildliche Beispiele gottgefälligen Handelns. Heute bilden Koran und Hadithe das Kernstück des islamischen Gesetzes, das die Lebensführung der Menschen in den islamischen Ländern – wenn auch unterschiedlich stark – prägt.

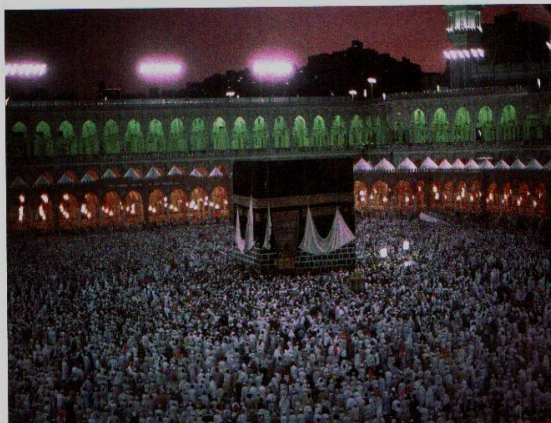
Q3 Die Moschee Ibn Tullun in Kairo (erbaut 879)

mit typischen Bestandteilen aller Moscheen: Innenhof mit Brunnen für die religiöse Waschung; Höfe für Gebet, Versammlungen und die Beherbergung von Reisenden; Minarett, von dem fünfmal am Tag der Gebetsruf ertönt.

Q4 Die Kaaba in Mekka

Heute wie zu Mohammeds Zeiten umkreist von Tausenden von Pilgern. Für die Muslime ist die Kaaba das älteste Heiligtum der Welt. Als ihr Gründer gilt nämlich schon Ibrahim (Abraham), der im Islam genauso wie bei den Juden und Christen als Urvater des Glaubens an den einen Gott verehrt wird. Ihre jetzige Gestalt bekam die Kaaba im Jahr 683. Mekkapilger beschreiben den Besuch der Kaaba als beeindruckendes Erlebnis. Kannst du dir vorstellen, warum?

Q5 Verhältnis der Muslime zu Juden und Christen

Aus dem Koran:

Wenn die Schriftbesitzer (Juden und Christen) nur glauben und Allah fürchten wollten, werden ihnen die Sünden vergeben und sie kommen ins Paradies. (...) Ihr Schriftbesitzer, euch fehlt die Wahrheit, bis ihr die Thora (die heilige Schrift der Juden) und das Evangelium (die heilige Schrift der Christen) beachtet, und was euch sonst von eurem Herrn offenbart worden ist. (...) Wahrlich über die Juden und Christen, die an Allah glauben und tun, was recht ist, werden weder Furcht noch Trauer kommen. (...) Wahrlich, das sind Ungläubige, die sagen: Allah sei Christus, der Sohn der Maria. (...) Christus, der Sohn Marias, ist nur ein Prophet, so wie es auch vor ihm Propheten gegeben hat. (...) Du wirst finden, dass unter allen Menschen die Juden und die Heiden den Muslimen am meisten feind sind; du wirst ferner finden, dass den Muslimen noch die am besten gesinnt sind, die sagen: Wir sind Christen. Das kommt daher, weil diese Priester und Mönche haben und weil sie nicht hochmütig sind.

Der Koran. Das heilige Buch des Islam (Sure V, 66, 69, 70, 73, 76, 83), nach der Übertragung von Ludwig Ullmann, neu bearb. u. erl. von Leo W. Winter, München 1959, S. 99 f. Bearb. d. Verf.

Q6 Pflichten für die Gläubigen des Islam

Aus der Hadithsammlung des islamischen Gelehrten Sahih al-Buchari (810–870): Ibn Umar (ein enger Vertrauter Mohammeds) berichtet, der Prophet habe gesagt: Der Islam basiert auf fünf grundlegenden Pflichten: dem Glaubensbekenntnis „Es gibt keinen Gott außer Allah, und Mohammed ist der Prophet Allahs“, den täglichen Gebeten, der gesetzlichen Almosenabgabe, der Wallfahrt nach Mekka, dem Fasten im Monat Ramadan.

Dieter Ferchl (Hrsg.), Sahih al-Buchari, Nachrichten von Taten und Aussprüchen des Propheten Mohammed, Stuttgart 1991, S. 33.

Q7 Rechte und Pflichten für die Frauen

Aus dem Koran:

Wenn ihr die Frauen des Propheten um etwas zu bitten habt, tut es, wenn sie verschleiert sind. (...) Doch sündigen die Frauen des Propheten nicht, wenn sie ohne Schleier mit ihren Vätern, Söhnen, Brüdern oder mit den Söhnen ihrer Brüder oder Schwestern oder mit ihren Frauen oder mit ihren Sklaven sprechen. (...) Sage, Prophet, deinen Frauen und Töchtern und den Frauen der Gläubigen, dass sie ihr Obergewand über ihr Haupt ziehen sollen, wenn sie ausgehen.

Der Koran. Das heilige Buch des Islam (Sure XXXIII 54, 56, 60), nach der Übertragung von Ludwig Ullmann, neu bearb. u. erl. von Leo W. Winter, München 1959, S. 344. Bearb. d. Verf.

1. Schreibe einen tabellarischen Lebenslauf von Mohammed und markiere wichtige Stationen in seinem Leben (VT). Vergleiche die Lebensläufe von Christus und Mohammed. Wo kannst du Ähnlichkeiten, wo Unterschiede erkennen?

2. Bestimme, wie Mohammed das Verhältnis zwischen Islam einerseits sowie Juden- und Christentum andererseits sah (VT, Q5).

3. Befrage deine muslimischen Mitschülerinnen und Mitschüler, welche Bedeutung die in Q6 und Q7 genannten Pflichten für sie haben (s. auch Q2).

Kaynaklar

- el-A'zamî, M. Mustafa, *İlk Devir Hadis Edebiyatı* (trc. Hulusi Yavuz), İstanbul 1993.
- Apak, Âdem, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi I (Hz. Muhammed (s.a.v.) Dönemi)*, İstanbul 2009.
- Avcı, Casim, "Kureyş (Benî Kureyş)", *DİA*, XXVI (Ankara 2002), s. 442-444.
- Başoğlu, Tuncay, "Resim", *DİA*, XXXIV (İstanbul 2007), s. 579-582.
- Berki, Ali Himmet-Keskioğlu, Osman, *Hâtemü'l-Enbiyâ Hz. Muhammed ve Hayatı*, Ankara 1991.
- Birişik, Abdülhamit, "Kur'an (Tarihi ve İsimleri)", *DİA*, XXVI (Ankara 2002), s. 383-384.
- _____, Abdülhamit, "Kur'an (Tarihi)", *DİA*, XXVI (Ankara 2002), s. 384-386.
- Bozkurt, Nebi-Küçükbaşçı, Mustafa Sabri, "Mekke", *DİA*, XXVIII (Ankara 2003), s. 555-563.
- Çelikkol, Yaşar, *İslam Öncesi Mekke*, Ankara 2003.
- Çubukçu, Asri, "Buâs", *DİA*, VI (İstanbul 1992), s. 340.
- Demircan, Adnan, *Nebevî Direniş Hicret*, İstanbul 2000.
- Es'Ad, Mahmud, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1983, s. 325-326.
- Fayda, Mustafa, "Bahîrâ", *DİA*, IV (İstanbul 1991), s. 486-487.
- _____, Mustafa, "Hz. Peygamber'in Müşrik Araplara Karşı Siyasetinin Son Safhası", *Ebedî Risalet Sempozyumu*, İzmir ts., I, 121-126.
- _____, Mustafa, "Muhammed (Hayatı)", *DİA*, XXX (İstanbul 2005), s. 408-423.
- Fırlalı, Ethem Ruhi, "Ebû Tâlib", *DİA*, X (İstanbul 1994), s. 237-238.
- Hamidullah, Muhammed, "Hudeybiye Antlaşması", *DİA*, XVIII (İstanbul 1998), s. 297-299.
- _____, Muhammed, "Hz. Peygamber'in İslâm Öncesi Seyahatleri" (trc. Abdullah Aydın-ı), *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, sy. 4 (1980), s. 327-342.
- _____, Muhammed, *İslâm Peygamberi* (trc. Salih Tuğ), I-II, İstanbul 1990.
- Harman, Ömer Faruk, "İbrahim", *DİA*, XXI (İstanbul 2000), s. 266-272.
- _____, Ömer Faruk, "İslâm (Vahiy Geleneği İçinde İslâm)", *DİA*, XXIII (İstanbul 2001), s. 2-5.
- _____, Ömer Faruk, "Kur'an (Kur'an ve Kitâb-ı Mukaddes)", *DİA*, XXVI (Ankara 2002), s. 412-414.
- İbn Hişâm, Abdülmelik (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-nebeviyye* (nşr. Mustafa es-Sekkâ ve dğr.), I-IV, Kahire 1375/1955.
- İbn İshâk, Muhammed (ö. 151/768), *Sîretü İbn İshâk* (tah. Muhammed Hamidullah), Konya 1981.

- İbn Sa'd, Muhammed (ö. 230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), I-IX, Beyrut 1388/1968.
- Kandemir, M. Yaşar, "Hadis", *DİA*, XV (İstanbul 1997), s. 27-64.
- el-Kettânî, Muhammed Abdülhay, *et-Terâfibu'l-İdâriyye* (çev. Ahmet Özel), İstanbul 1990.
- Koçyiğit, Talat, *Hadîs Tarihi*, Ankara 1988.
- Konrapa, Zekai, *Peygamberimiz-İslâm Dîni ve Aşere-i Mübeşşere*, İstanbul, ts.
- Okur, Yasemin ve dğr., *Ortaöğretim Tarih 9. Sınıf*, İstanbul 2010.
- Öğüt, Salim, "Hacerülesved", *DİA*, XIV (İstanbul 1996), s. 433-435.
- Önkal, Ahmet, "Akabe Biatları", *DİA*, II (İstanbul 1989), s. 211.
- _____, Ahmet, "Hicret", *DİA*, XVII (İstanbul 1998), s. 458-462.
- Özaydın, Abdülkerim, "Hac (İslâm'da Hac)", *DİA*, XIV (İstanbul 1996), s. 386-389.
- Özbay, Ekrem ve dğr., *İmam-Hatip Liseleri İslam Tarihi Ders Kitabı*, Ankara 2010.
- Özel, Ahmet, "Cihad", *DİA*, VII (İstanbul 1993), s. 527-531.
- _____, Ahmet, "Kible (İslâm'da Kible)", *DİA*, XXV (Ankara 2002), s. 365-369.
- _____, Ahmet, "Mevlid", *DİA*, XXIX (Ankara 2004), s. 475-479.
- _____, Ahmet, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı: Darülslâm-Darülharb*, İstanbul 1991.
- Özervarlı, M. Sait, "Melek (İslâm İnancında Melek)", *DİA*, XXIX (Ankara 2004), s. 40-42.
- _____, M. Sait, "Selefiyye", *DİA*, XXXVI (İstanbul 2009), s. 399-402.
- Paçacı, Mehmet, "Kur'an (Açıklanması ve Yorumlanması)", *DİA*, XXVI (Ankara 2002), s. 398-401.
- es-Sâlih, Subhi, *Hadîs İlimleri ve Hadîs İstılahları* (trc. M. Yaşar Kandemir), Ankara 1988.
- Sarıçam, İbrahim, "Hâşim b. Abdümenâf", *DİA*, XVI (İstanbul 1997), s. 405-406.
- _____, İbrahim, *Emevî-Hâşimî İlişkileri*, Ankara 1997.
- _____, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara 2004.
- Sarıçam, İbrahim-ÖZ, Mustafa, "Hâşim (Benî Hâşim)", *DİA*, XV (İstanbul 1997), s. 403-405.
- Sezikli, H. Ahmet, "Abdülmuttalib", *DİA*, I (İstanbul 1988), s. 272-273.
- Şulul, Kasım, "Hicrî Takvimin Ortaya Çıkışı", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV (2002), s. 158-161.
- _____, Kasım, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İstanbul 2003
- et-Taberî, Muhammed b. Cerîr (ö. 310/923), *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk* (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl), I-XI, Kahire 1960-1970
- Topaloğlu, Bekir, "Cihad" (Günümüzde Cihad), *DİA*, VII (İstanbul 1993), s. 531-534.

- Ünal, Sadettin, "Kâbe", *DİA*, XXIV (İstanbul 2001), s. 14-21.
- Yaman, Ahmet, "Savaş", *DİA*, XXXVI (İstanbul 2009), s. 189-194.
- _____, Ahmet, *İslâm Hukukunda Uluslararası İlişkiler*, Ankara 1998.
- Yaşaroğlu, Kamil, "Kâbe (Fıkıh)", *DİA*, XXIV (İstanbul 2001), s. 21-22.
- Yavuz, Salih Sabri, "Mi'rac", *DİA*, XXX (İstanbul 2005), s. 132-135.
- Yavuz, Yusuf Şevki, "Halku'l-Kur'ân", *DİA*, XV (İstanbul 1997), s. 371-375.
- Yıldız, Hakkı Dursun, "Arap", *DİA*, III (İstanbul 1991), s. 272-276.
- Yiğit, İsmail-Küçük, Raşit, *Hazreti Muhammed (s.a.v.) Siyer-i Nebî*, İstanbul 2011.
- Yiğit, İsmail, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul 2004

The Period of Prophet Muhammad in German Textbook of History

Citation / ©-Yılmaz, S.- Tuna, O. (2015). The Period of Prophet Muhammad in German Textbook of History, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity*, 15 (1), 107-147.

Abstract- *In this article, the information about the period of Prophet Muhammed in the history textbook entitled Geschichte und Gesehehen 3, taught in Gymnasium of Niedersachsen of Germany are dealt with. The period of Prophet Muhammed, in three pages of that book, was named as "Muhammed, the Prophet of Allah". In this study, relevant data and its content will be analysed and evaluated. It is also established whether this data coincides with the information in Islamic resources or not, moreover interpretations and wording in that book will be evaluated from the points of objectivity and respecting the other's sacred values.*

Keywords- *German textbook of history, Prophet Muhammed, Mecca, Madinah, Islam*